

Ο ΦΙΛΙΚΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΝ. ΤΑΤΤΗΣ
(1787-1864)

Tὸ διαχειριστικὸ βιβλίο

Ἡ τυχαία ἀνεύρεση ἀνάμεσα στὰ λίγα κατάλοιπα τῆς μητέρας μου Πόπης (Καλλιόπης), χήρας Γεωργίου Σερεμέτη, τὸ γένος Κωνσταντίνου Στ. Τάττη (1894-1978), ἐνὸς μικροῦ βιβλίου διαχειριστῆς («τεφτεριοῦ») ἔδωσε τὴν εὐκαιρία γιὰ νὰ γραφεῖ ἡ μελέτη αὐτῇ, ποὺ διευκρινίζει δρισμένα ὅσαφῇ σημεῖα τῆς δράσης, στὴν τουρκοκρατούμενη Μακεδονίᾳ, τοῦ προπάππου τῆς Κωνσταντίνου Παναγ. Τάττη (1787-1864) στὸ α' μισὸ τοῦ περασμένου αἰώνα καὶ εἰδικὰ στὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821. Τὸ βιβλιαράκι αὐτὸ φαίνεται ὅτι τηροῦσε ὁ παπποῦς της, ὁ Στέφανος Κων. Τάττης (1825-1910)¹, ποὺ ἀσχολοῦνταν μὲ τὸ ἐμπόριο καπνοῦ-ταμπάκου, ὄκριβῶς ὅπως καὶ ὁ πατέρας του Κωνσταντίνος Π. Τάττης (1787-1864), ἀλλὰ εἶχε καὶ τὴν διαχειριστὴ τότε καὶ ἐσόδων (ἐνοικίων) ἴκανῆς κτηματικῆς περιουσίας στὴν πόλη μας. Ἀκριβῶς γι' αὐτὸ τὸν λόγο καὶ ἐπειδὴ ὁ Στέφανος Τάττης εἶχε σύστημα στὶς ἔργασίες του, κατέγραψε ὅλες τὶς εἰσπράξεις ἀπὸ ἐνοίκια τῶν καταστημάτων του, ποὺ βρίσκονταν ἀπέναντι ἀπὸ τὸν "Αγιο Μηνᾶ

1. Ὁ Στέφανος Κων. Τάττης πρόσφερε, ἀναντίρρητα, μεγάλες ὑπηρεσίες στὴν Θεσσαλονίκη καὶ στὴν Ἑλληνικὴ Κοινότητα μὲ τοὺς ἀγῶνες του γιὰ τὴν ἐπίλυση σοβαρότατων κοινοτικῶν προβλημάτων καὶ τὴν προάσπιση τῶν συμφερόντων τῶν συμπατριωτῶν του κατὰ τὴν τουρκοκρατία. Ἀπολάμβανε μεγάλο σεβασμὸ καὶ ἐκτίμηση καὶ ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς Τούρκους, ιδιαίτερα μετά τὴν ἐκλογὴ του ὡς βουλευτὴ (γερουσιαστὴ) στὸν νομὸ Θεσσαλονίκης στὴν ὁθωμανικὴ βουλὴ (1877) καὶ πῆρε τὸν τίτλο τοῦ «αὐτοκρατορικοῦ συμβούλου». Ἐκλέχθηκε ἐπανειλημμένα μέλος στὸ Δημοτικὸ καὶ πρόεδρος στὸ Κοινοτικὸ Συμβούλιο. Αὐτοκτόνησε μὲ περίστροφο, ἐπειδὴ ὑπέφερε ἀπὸ ἀθεράπευτη γιὰ τὴν ἐποχὴν νόσο (1910). Ἡ γυναίκα του Καλλιόπη, τὸ γένος Ναούμ Βέδα (1838-1918) ἀπὸ τὴν Σιάτιστα, ὑπῆρξε ἰδρύτρια τῆς Ἀδελφότητας Κυριῶν Θεσσαλονίκης (1871) καὶ πρόεδρός της (1885 καὶ ἄλλες φορές) (βλ. Φιλοπτώχου Ἀδελφότητος Κυριῶν Θεσσαλονίκης, Λεύκωμα, 1873-1960, 2, καὶ καθ. Σ τε φ. Π α π α δ ο π ο ύ λ ο υ, Ἐκπαιδευτικὴ καὶ κοινωνικὴ δραστηριότητα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μακεδονίας κατὰ τὸν τελευταῖο αἰώνα τῆς τουρκοκρατίας, Θεσσαλονίκη 1970, 124). Γιὰ τὴν σθεναρότητα καὶ ἀποφασιστικότητα τοῦ Στ. Τάττη βλ. καὶ Γεωργίου Α. Στογιόγλου, Ἡ ἐν Θεσσαλονίκῃ πατριαρχικὴ Μονὴ τῶν Βλατάδων, Θεσσαλονίκη 1971, 129, 341 καὶ 347. Ἐπίσης τὸ πρόσφατο συνθετικὸ ἔργο τοῦ Κωνσταντίνου Παναγ. Τάττης (1787-1864), Θεσσαλονίκη 1983, 36, ὃπου διατίθεται καὶ ψηφίζεται τὴν καθιέρωση τῆς ἐλληνικῆς ὡς ἐπίσημης γλώσσας.

Allt i dagtaget är det
1787-1855

Eἰκ. 1. Ἡ πρώτη σελίδα τοῦ βιβλίου τοῦ Κωνστ. Τάττη.

(«στοιά Τάττη») και στήν γύρω κεντρική περιοχή. Οἱ καταγραφὲς αὐτὲς ἀρχίζουν ἀπὸ τὸ 1885, και ἔξαντλοῦν δλες σχεδὸν τὶς 148 σελίδες τοῦ βιβλίου, και φθάνουν μέχρι τὸ ἔτος 1903. ”Αλλες εἶναι μὲ μελάνι και ἄλλες μὲ μολυβδίδια.

Τὸ τελευταῖο φύλλο (σελ. 149-150) λείπει, δπως λείπουν και ἄλλα ἐνδιάμεσα φύλλα (3-4, 5-6, 9-20 κ.λ.). Εἶναι ἔνα συνηθισμένο διαχειριστικὸ βιβλίο, ποὺ διατηρεῖται σὲ ἀρκετὰ καλὴ κατάσταση, διαστάσεων $0,20 \times 0,13$ μ. μὲ ἔξωφυλλο σὲ χοντρὸ χαρτόνι και ἐπικάλυμμα. Στὴν ὅψη του ἀναγράφεται: «1898 - Σ. Τάττη-Βιβλίον».

”Ολα βέβαια τὰ φύλλα περιέχουν χρήσιμα στοιχεῖα και ἐνδιαφέρουν τὴν ἴστορία τῆς πόλης ἀπὸ ἄποψη οἰκονομίας, συναλλακτικῶν σχέσεων, ἀξιῶν κ.λ., ἄλλα ἐκεῖνο ποὺ ἔχει μεγάλη σημασία εἶναι τὸ πρῶτο φύλλο, δηλ. οἱ σελ. 1 και 2.

Στὶς σελίδες αὐτὲς ἀναγράφονται συνοπτικὰ λίγα βιογραφικὰ στοιχεῖα, κατὰ βάση οἰκογενειακά, ποὺ δμως ἔχουν σημασία, δταν συσχετισθοῦν μὲ ἄλλα γεγονότα και εἰδικὰ μὲ τὶς προεπαναστατικὲς ζυμώσεις γιὰ τὴν διάδοση τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας στὴν Μακεδονία και Ἡπειρο και μὲ τὰ τραγικὰ συμβάντα τοῦ Μαΐου 1821 στὴν ἐπαναστατημένη Θεσσαλονίκη και στὶς Σέρρες, και διαφωτίζουν ἵσως λίγα σκοτεινὰ ἀκόμα σημεῖα, δπως ἔξηγῷ πιὸ κάτω.

‘Η Φιλικὴ Ἐταιρεία στὴν Βόρειο Ἑλλάδα

Πρὶν δμως γίνει αὐτὸς ὁ συσχετισμὸς τῶν στοιχείων, σκόπιμο εἶναι νὰ ξαναθυμηθοῦμε σὲ γενικὲς γραμμὲς ὅσα ἔχει διασώσει ἡ παράδοση και δέχθηκε ἡ ἐπιστήμη, σχετικὰ μὲ αὐτά.

”Η δργάνωση τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας σημειώθηκε ἔγκαιρα και σὲ μακεδονικὲς πόλεις, δπως τὴν Θεσσαλονίκη, Σέρρες, Πολύγυρο, Βέροια, Σιάτιστα, Κοζάνη, Καστοριά κ.λ. ἀπὸ εἰδικοὺς ἀπεσταλμένους τῆς Ἐταιρείας, ποὺ εἶχαν και ἐδῶ γιὰ στόχο τὴν ἀνεύρεση ἰκανῶν στελεχῶν γιὰ νὰ προετοιμάσουν ψυχικά, στὴν ἀρχή, τοὺς δυναστευόμενους Ἑλληνες, νὰ τοὺς συνδέσουν δργανικὰ μεταξὺ τους και, τέλος, νὰ τοὺς ξεσηκώσουν ἐπαναστατικὰ στὴν κατάλληλη ὥρᾳ¹. Τὸ πέρασμα τοῦ Δημ. Ἰπα-

1. Γιὰ τὴν διάδοση τῶν ἀρχῶν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας και τὶς προεπαναστατικὲς ζυμώσεις στὸν ἑλληνικὸ γενικὰ χῶρο βλ. τὸ πρόσφατο συνθετικὸ ἔργο τοῦ καθ. Ἄπ. Βακαλοπούλον, Ἰστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. 1-6, Θεσσαλονίκη 1961-1981, εἰδικὰ τὸν τ. 5, 465 κ.ἐ., δπου και ὅλη ἡ νεότερη σχετικὰ βιβλιογραφία, ποὺ ἀναφέρεται σ' αὐτόν. Ἐπίσης και Ἰω. Βασδραβέλη, Οἱ Μακεδόνες, γ' ἔκδ., 67 κ.ἐ. Εἰδικὰ γιὰ τὶς ἐπαναστατικὲς ζυμώσεις τῶν Ἑλλήνων στὴν Θεσσαλονίκη πρὶν τὸ 1821 βλ. τὴ γλαφυρὴ ἀνάπτυξη στὸ νέο ἔργο τοῦ καθ. Ἀπ. Βακαλοπούλον, Ἰστορία τῆς Θεσσαλονίκης (316 π.Χ.-1983), Θεσσαλονίκη 1983, 300 κ.ἐ.

τρου¹, τοῦ Ἰω. Φαρμάκη² καὶ ἄλλων ἀπὸ τὴν Μακεδονία στὰ προεπαναστατικὰ χρόνια δὲν εἶταν τυχαία ἐνέργεια, ἀλλὰ προετοιμασμένο ταξίδι μὲ τοὺς πιὸ πάνω στόχους³.

Στὴν Θεσσαλονίκη εἰδικὰ οἱ φιλικοὶ αὐτοὶ ἥ καὶ ἄλλοι, ποὺ δὲν ἔγιναν γνωστοί, βρῆκαν εὔκολα τὴν εὐκαιρία νὰ γνωριστοῦν καὶ ἐπικοινωνήσουν μὲ ἐνθουσιώδεις προκρίτους, δῶρος δὲ Χριστόδουλος Μπαλάνος, δὲ Γεώργιος Βλάλης, δὲ Χρῆστος Μενεζές, Γεώργιος Πάικος, Μιλτιάδης Χατζηγάνου (Ἀγαθόνικος), Κωνσταντίνος Τάττης, Ἀναστάσιος Κυδωνιάτης, Χατζηαντώνιος Παπαχρίστος, Ἱερέας Ἀνανίας Μαρκόπουλος κ.ἄ.

Γιὰ τὸν Χριστόδουλο Μπαλάνο βέβαια ἔχουμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ γραπτὴ μαρτυρία⁴ διτὶ ὑπῆρξε φιλικός. Ἀντίθετα, γιὰ τοὺς ἄλλους μόνον ἥ προφορικὴ παράδοση, ποὺ ἀκολουθεῖται μεταγενέστερα καὶ ἀπὸ τὴν γραπτὴ, εἶναι ἔντονη καὶ κάνει λόγο γιὰ ἀναμφισβήτητη συμμετοχὴ καὶ μύησή τους στὴν Φιλικὴ Ἐταιρεία, μὲ προσδιορισμὸς ὡς κατηχητῇ τους τοῦ Γιάννη Φαρμάκη, ποὺ καταγόταν ἀπὸ τὴν Βλάστη⁵.

1. Γιὰ τὸν Δ. Ἰπατρο, βλ. τὴν μελέτη τοῦ καθ. Στεφ. Παπαδόπουλον, 'Ο φιλικός Δημήτριος Ἰπατρος', «Ἐλληνικά» 16(1959) 149 συν.

2. Γιὰ τὸν καταγόμενο ἀπὸ τὸ Μπλάτσι (Βλάστη) Γιάννη Φαρμάκη καὶ τὴν δράση του βλ. Ἰω. Φιλίμονος, Δοκίμιον περὶ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, 184, καὶ τοῦ Ἰω. Βασιλείλη, Οἱ Μακεδόνες, γ' ἔκδ., 69-72.

3. Οἱ μετακινήσεις τῶν φιλικῶν καλύπτονταν συνήθως ἀπὸ λόγους ἐμπορικῶν συναλλαγῶν, ὥστε νὰ μὴ κινοῦν τις ὑποψίες τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν. Γι' αὐτὸ τὰ διάφορα ταξίδια τους καὶ οἱ ἐπικοινωνίες τους, δοσο γινόταν συνωμοτικές, δὲν ἔπαιρναν δημοσιότητα. Πιστεύω ἔτσι διτὶ δὲν θὰ εἴταν οἱ μόνοι κατηχητές ὁ Φαρμάκης καὶ δὲ Ιπατρος, δῶρος δέχεται δὲ Ἰω. Βασιλείλης, Ἡ Θεσσαλονίκη, 9, ποὺ πέρασαν ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκη ἀπὸ τὸ 1818 καὶ ίδιως τὸ 1820-1821, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ποὺ ἐπικοινωνοῦσαν μὲ τις ἐπαρχιακὲς πόλεις καὶ διατηροῦσαν ἀκμαῖο τὸ ἔθνικό φρόνημα τῶν ραγιάδων Ἐλλήνων, μὲ τις ἐλπίδες τοῦ ξεσηκωμοῦ. Αὐτὰ δέχεται καὶ δὲ καθ. Ἀπ. Βακαλόπουλος, Ἡ Θεσσαλονίκη στὰ 1430, 1821 καὶ 1912-1918, Θεσσαλονίκη 1947, 34, καὶ στὴν νέα ἔκδοση, Ἡ Ιστορία τῆς Θεσσαλονίκης, 300 συν.

4. Ἰω. Φιλίμονος, Δοκίμιον ἴστορικὸν περὶ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, Ναύπλιον 1834· Ἀπ. Βακαλόπουλος, Ἡ Θεσσαλονίκη στὰ 1430, 1821 καὶ 1912-1918, Θεσσαλονίκη 1947, 33-34· τοῦ Ἰδιού, Ἡ Ιστορία τοῦ Νέου Ἐλληνισμοῦ, Θεσσαλονίκη 1980, τ. 5, 465 συν., δῶρος καὶ βιβλιογραφία, καθὼς καὶ τὸ πρόσφατο ἔργο του: Ἡ Ιστορία τῆς Θεσσαλονίκης, 300 κ.ἔ.

5. Ἰω. Μέλφος, Ἡ δράση τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας καὶ ἡ συμβολὴ τῆς Θεσσαλονίκης στὸ 1821, ἄρθρο στὴν ἐφημερ. «Μακεδονία», 26 Δεκεμβρίου 1930. Ἀντωνίου Θεοδωρίδη, Ἡ δραματικὴ συμβολὴ τῆς Θεσσαλονίκης στὸ 1821, Θεσσαλονίκη 1939, 18, 36-37, 75· Χρ. Βλασσόπουλος, Τὸ ἡμερολόγιον τοῦ ἀγῶνος, 1930, 48 κ.ἔ.· Κωνσταντίνος Τάττη, Ἡ Ιστορικὴ σελίδες, στὸ «Μακεδονικὲν Ἡμερολόγιον», Θεσσαλονίκη 1915, 69· Γ. Χ. Σούλη, Ἡ Θεσσαλονίκη κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς Ἐλληνικῆς

Τὸ ὄδοιπορικὸν

Τὸ «όδοιπορικὸν» τοῦ Χαῖρουνλλάχ Ἐφέντη, ποὺ δημοσίευσε τὸ 1940 ὁ Ἀβραὰμ Παπάζογλου¹, δπως καὶ ἄλλες πηγές², παρέχουν πολλὰ χρήσιμα στοιχεῖα γιὰ τὶς συλλήψεις, τὰ βασανιστήρια καὶ τὰ μαρτύρια ποὺ ὑπέστησαν ὁ ἐπίσκοπος Κίτρους Μελέτιος (ποὺ εἴταν στὴν περίοδο ἐκείνη τοποτηρητὴς τοῦ μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Ἰωσῆφ), ὁ ἔρεας τοῦ Ἅγιου Μηνᾶ Παπαγάλλης, οἱ πρόκριτοι ποὺ ἀναφέρθηκαν ἀμέσως πιὸ πάνω καὶ δύο χιλιάδες περίου ἄτυχοι Θεσσαλονικεῖς κατὰ τὸν Μάιο 1821, δταν ἄρχισε ἡ τρομοκρατία³ καὶ συνεχίσθηκε γιὰ μερικοὺς μῆνες στὴν πόλη καὶ στὰ περίχωρα.

Ἐπαναστάσεως, στὸ περιοδικὸ «Μακεδονικά» 2 (1953) 583· Ἰω. Βασδραβέλλη,
‘Η Θεσσαλονίκη κατὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ἀνεξαρτησίας, Θεσσαλονίκη 1946, 9· Ἀπ. Βακαλόποιού, ‘Η Θεσσαλονίκη στὰ 1430, 1821 κ.λ., 34, καὶ τοῦ Ἰδιού, ‘Ιστορία τῆς Θεσσαλονίκης, δ.π.

1. Ἀβραὰμ Παπάζογλος, ‘Η Θεσσαλονίκη κατὰ τὸν Μάιο τοῦ 1821 (ὅπου περιέχεται τὸ «Όδοιπορικὸν» (Σεγιατχαναμές) τοῦ Χαῖρουνλλάχ Ἐφέντη), στὸ περιοδικὸ τῆς Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν Θεσσαλονίκης «Μακεδονικά» 1 (1940) 424 κ.ἔ.
Γ. Χ. Σούλη, τὸ ἴδιο, 583· Ἀπ. Βακαλόποιού, ‘Η Θεσσαλονίκη στὰ 1430, 1821 1912 κ.λ., 40, 43 συν.· τοῦ Ἰδιού, ‘Ιστορία, τ. 5, 468· Κων. Στ. Τάττη, δ.π., καθὼς καὶ Βασ. Μεσολογγίτη, ‘Η Θεσσαλονίκη κατὰ τὴν Ἐπανάσταση 1821, ἄρθρο στὴν ἐφημερίδα Θεσσαλονίκης «Ο Ἑλληνικὸς Βορρᾶς», φ. τῆς 25 Μαρτίου 1945.

2. Ἰω. Φιλήμορος, Δοκίμιον, τ. 3, 144-145· Γ. Βλασσοπούλου, τὸ ἴδιο.
Διον. Κόκκινον, ‘Ελληνικὴ Ἐπανάστασις, Ἀθῆνα 1932, τ. 2, 408, 411 κ.ἔ.

3. Πρέπει νὰ ἀντιστοιχεῖ μὲ τὶς 18 Μαΐου 1821 κατὰ τὰ γραφόμενα τοῦ Χαῖρουνλλάχ Ἐφέντη: «.....τὴν πρώτη μέρα τοῦ φεγγαριοῦ τοῦ Μαΐου...», Ἀβραὰμ Παπάζογλος, τὸ ἴδιο, 425. Ἡ ημερομηνία αὐτὴ (18-5-1821) πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ἀσφαλῆς καὶ καθοριστικῆ, γιατὶ προερχόμενη ἀπὸ τουρκικὴ πηγή, σχεδὸν σύγχρονη μὲ τὰ ἐγκληματικὰ εἰς βάρος τῶν Ἑλλήνων γεγονότα, δπως εἰναι ἡ γραμμένη κατὰ τὸν Σεπτέμβριο 1821 ἐκθεση (δόδοιπορικὸ) τοῦ μολλᾶ Χαῖρουνλλάχ, προκύπτει ἀπὸ σταθερὰ καὶ ἀντικειμενικὰ στοιχεῖα, δπως εἰναι ἡ ἔκφραση «ἡ πρώτη μέρα τοῦ φεγγαριοῦ τοῦ Μαΐου...», ἡ διάρκεια τῆς φυλάκισης τοῦ μολλᾶ, ἡ ἀποφυλάκιση καὶ ἐπιστροφή του στὴν Κωνσταντινούπολη (Α. Παπάζογλος, δ.π.). Γι’ σύντο δὲν μπορεῖ νὰ κλονισθεῖ ἀπὸ ἄλλες ἐπισφαλεῖς καὶ περίεργες πηγές, δπως αὐτὴ ποὺ μνημονεύει δ. Γ. Σούλης (ἴδιο, 585-589), ἀναφερόμενος σὲ ἀγγλικὸ κείμενο ἄγνωστου μάλιστα συντάκτη, ποὺ παραθέτει δ Pliny Fisk καὶ διμιεῖ ἀδριστα γιὰ τρομοκρατικὲς πράξεις (σφαγές, κ.λ.) στὴν Θεσσαλονίκη, ποὺ ἔγιναν τὸν Ιούλιο 1821, κατὰ τοῦ ἐπισκόπου καὶ δρισμένων προκρίτων. Ἡ πληροφορία αὐτὴ μπορεῖ κάλλιστα νὰ θεωρηθεῖ δτὶ ἀναφέρεται σὲ ὅλες μεταγενέστερες ὡμότητες καὶ βαρβαρότητες τῶν Τούρκων μὲ τὸ δεδομένο δτὶ ἡ περίοδος τῆς τρομοκρατίας συνεχίζεται μὲ μεγάλες ἐναλλαγές ἔντασης, τόπου καὶ χρόνου. Τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὰ στοιχεῖα ποὺ προκύπτουν ἀπὸ ἀναφορές τοῦ Ὄλλανδον προξένου στὴν Θεσσαλονίκη, ποὺ δσον ἀφορᾶ τὴν ημερομηνία (Ἰούλιος 1821) δφείλονται μάλλον σὲ σύγχυση (τὸ ἐπισημαίνει μάλιστα καὶ δ. Κων. Βακαλόποιος, ‘Ανέκδοτα ίστορικὰ στοιχεῖα, ἀναφερόμενα στὴν Μακεδονία πρὶν καὶ μετὰ τὸ 1821, Θεσσαλονίκη 1975, 49, 69-70, 78, ποὺ δημοσιεύει τὰ ἔγγραφα). Τὰ ἐγκλήματα αὐτὰ στὴν Θεσσαλονίκη δέχεται δτὶ ἔγιναν στὶς 18-5-1821

Αύτά, μόλις έφθασαν οι εἰδήσεις για τὴν κήρυξη τῆς ἐπανάστασης στὴν Μολδοβλαχία ἀπὸ τὸν Ὑψηλάντη καὶ γιὰ τὴν ἔξοντωση τῆς τουρκικῆς φρουρᾶς στὸν Πολύγυρο (16 Μαΐου 1821).

Εἰδικὰ γιὰ τοὺς προκρίτους εἶναι γνωστὸ δτὶ τελικὰ κρεμάσθηκαν στὸ «Καπάν», δηλ. τὴν σημερινὴ πλατεία Βλάλη¹, ἥ ἐσφάγησαν μαζὶ μὲ ἄλλους πατριῶτες καὶ συγκεκριμένα τοὺς Ἀναγνώστη (παντοπάλη), Ἀναστ. Γούναρη, Κωνσταντίνο Ἀχτάρη καὶ Νάκο (ἐπαγγελματίες), Νάνο (τσαγγάρη), Δημήτριο Ἀπ. Παπᾶ (ἔμπορο) καὶ Πεσέ (ἔμπορο)². Ἀπὸ τοὺς παραπάνω προκρίτους μερικοί, οἱ Χ'' Ἀντωνίου, Γ. Βλάλης καὶ Κ. Τάττης³, ἂν καὶ φυλακίσθηκαν, τελικὰ διέφυγαν τὴν ἐκτέλεση.

Ἀπὸ τοὺς δύο χιλιάδες πόλι Θεσσαλονικεῖς ποὺ εἶχαν συλληφθεῖ καὶ ριχτεῖ στὸν αὐλόγυρο καὶ στὴν ἐκκλησία τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ οἱ πιὸ πολλοὶ ὑπέστησαν μαρτυρικὸ θάνατο ἐκεῖ, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι στὸ «Καπάν», δπου μεταφέρθηκαν δεμένοι δύο δύο μαζὶ μὲ ἄλλους⁴.

Στὸ μεταξὺ ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα ποὺ έφθασαν οἱ εἰδήσεις γιὰ τὴν ἔξο-

καὶ δικαθ. Ἀπ. Βακαλόπουλος, *Ιστορία*, τ. 5, 472, καὶ *Ιστορία τῆς Θεσσαλονίκης*, 303, δηλαδὴ τὴν ἴδια μέρα ποὺ ἔμαθε ὁ Γιουσούφ τὰ συμβάντα τοῦ Πολυγύρου. Ἡ μνεία στὸ α' ἔργο του (*Ιστορία*, τ. 5, 472) καὶ τῆς ἡμερομηνίας 21-7-1821 προφανῶς ὀφείλεται σὲ παραδρομὴ ἥ ἐπίδραση ἀπὸ τὶς τελευταῖς αὐτὲς ἔνες πηγές. Πάντως καὶ ἡ προφορικὴ παράδοση, ὅπως μᾶς διασώθηκε, ἀναφέρεται σὲ τραγικὰ γεγονότα στὴν Θεσσαλονίκη, ποὺ ἔγιναν τὸν Μάιο (18) 1821. (*Ἐτσι Θεοδωρίδης*, 36, 75, Τσιώμου - Μεταλλινού, 25, 27, Μέλιφος, τὸ ἴδιο).

1. Οἱ βαρβαρότητες ἔγιναν μὲ ἐντολὲς τοῦ τότε μοντεσελίμη (=ἀναπληρωτῆ), δηλ. τοῦ Γιουσούφ μπέη, τοῦ βαλῆ τῆς Θεσσαλονίκης Χουσεΐν πασᾶ, ποὺ παραβρισκόταν στὸ «Καπάν» (Βασδραβέλη, Ἡ Θεσσαλονίκη, 13-14). Ἀλλωστε αὐτὸς ὁ ἴδιος Γιουσούφ είχε ἥδη φυλακίσει τὸν φιλεύσπλαχνο Τούρκο μολλά Χαϊρουλλάχ στὶς φυλακὲς τοῦ Λευκοῦ Πύργου γιὰ τὸ ἀνθρώπινο ἐνδιαφέρον του γιὰ τὸν φυλακισμένους Ἑλλήνες (βλ. «Οδοιπορικὸν» Χαϊρουλλάχ, 585-588, δπου καὶ λεπτομέρειες γιὰ τὰ τραγικὰ συμβάντα. M. Lascaris, *La révolution grecque vue de Salonique. Rapports des consuls de France et d'Autriche (1821-1826)*, «Balcania» 6 (1943) 145 συν.). Ἀπ. Βακαλόπουλος, Ἡ Θεσσαλονίκη στὰ 1430 κ.λ., 34-35, τοῦ ἴδιον, τὴν νεώτερη ἔκδοση, 32-3).

2. Αὐτὰ προκύπτουν ἀπὸ στοιχεῖα ποὺ παρέχουν ἀνέκδοτα φιρμάνια τῆς 13 Ρεμπῆ οὐλ 'Εβέλ 1237 καὶ 22 Σεβαλ 1238 (9 Ὁκτωβρίου 1822), ποὺ ἀναφέρει δι τοῦ Βασδραβέλη, Οἱ Μακεδόνες, β' ἔκδ., 70-71, καὶ γ' ἔκδ., 127-9.

3. Ἱω. Βασδραβέλη, Οἱ Μακεδόνες, 73, τοῦ ἴδιον, Ἡ Θεσσαλονίκη κ.λ., 16. Ἀ. Θεοδωρίδης, δ.π., 36, 75. Ἀγ. Τσιώμου - Μεταλλινού (σημείωμα Κων. Τάττη), 27. Ἀπ. Βακαλόπουλος, *Ιστορία*, τ. 5, 465, 472-3, τοῦ ἴδιον, Ἡ Θεσσαλονίκη, 304. Ἡ πληροφορία τοῦ Κ. Μοσκώφ, Θεσσαλονίκη (1700-1912), Τομὴ τῆς μεταπρατικῆς πόλης, Θεσσαλονίκη 1973, 73, δτὶ δι Κων. Τάττης ἀπαγχονίσθηκε μὲ τὸν ἄλλους προκρίτους, δὲν ἀνταποκρίνεται στὰ πράγματα, ὅπως δέχηγεται πιὸ κάτω (σ. 81-82).

4. Βλ. τὸν συγγραφεῖς ποὺ ἀναφέρθηκαν στὶς σημ. 1 καὶ 3 τῆς προηγ. σ. 69.

ντωση τῆς φρουρᾶς τοῦ Πολυγύρου καὶ συγκεκριμένα τὸ ἵδιο βράδυ (17-18-5/1821), στὰ ύπόγεια τοῦ «Κονακιοῦ» (Διοικητηρίου), κατασφάχτηκαν καὶ οἱ μισοὶ περίπου ὅμηροι ἀπὸ τοὺς 400 ποὺ ἥδη εἶχαν συγκεντρωθεῖ ἀπὸ τὴν πόλη καὶ τὰ μοναστήρια τοῦ Ἀγίου Ὄρους¹.

Ζυμώσεις σὲ ἄλλες πόλεις

Ανάλογες σχεδόν ἐπαναστατικὲς ζυμώσεις ἔγιναν καὶ σὲ ἄλλες πόλεις, ὅπως τὰ Γιανιτσά, τὸν Πολύγυρο, τὶς Σέρρες. Στὶς Σέρρες εἰδικὰ ὁ μητρ. Χρύσανθος, ἄλλοι κληρικοί, ἐμποροὶ καὶ πρόκριτοι εἶχαν μυηθεῖ στὴν Φιλικὴ Ἐταιρεία, ἀλλὰ δὲν μπόρεσαν νὰ ἐνεργοποιηθοῦν κατάλληλα. Οἱ συλλήψεις ποὺ ἔγιναν καὶ ἡ ψυχολογία ποὺ διαμορφώθηκε ὑστερα ἀπὸ τὶς εἰδήσεις γιὰ τὸν ἀπαγχονισμὸ τοῦ πατριάρχη Γρηγορίου Ε' δὲν ἀφήναν περιθώριο γιὰ δράση. Οἱ μητροπολίτης Χρύσανθος καὶ πρόκριτοι τῆς πόλης, ὅπως καὶ ἐμποροὶ, ἴσως γύρω στοὺς 150, συνελήφθηκαν καὶ ριχθηκαν στὶς φυλακές².

'Ο Κων. II. Τάττης

Γιὰ ὅλα αὐτὰ παρέχουν ιστορικὰ στοιχεῖα οἱ συγγραφεῖς ποὺ ἀναφέρθηκαν πρίν, βασιζόμενοι σὲ ἡμεσες πηγές καὶ στὴν προφορικὴ παράδοση.

Εἰδικὰ ὅμως γιὰ τὸν Κωνσταντίνο Τάττη δὲν ἔχουμε γνωστὰ πολλὰ γιὰ τὴν ζωὴ του καὶ τὴν οἰκογένειά του. Η παράδοση, ὅπως τὴν ὑλοποιοῦν ιστορικοῖ³, ἐμφανίζει τὸν Κων. Τάττη ως πρόκριτο τῆς πόλης⁴, ποὺ ἀσκεῖ ἐμπόριο καπνοῦ, κυταγόμενο ἀπὸ τὸ Βυθούντι Μοσχόπολης (Κορυτσᾶς) καὶ ποὺ ἐγκαταστάθηκε στὴν Θεσσαλονίκη τὸ 1810⁵.

1. Χαϊρούλλαχ Ἐφέντη, 'Οδοιπορικό, «Μακεδονικά» 1 (1940) 424, 427· Ἀ π. Β α - κ α λ ο π ο ύ λ ο υ, 'Ιστορία, τ. 5, 471-472.

2. Ἀ π. Β α κ α λ ο π ο ύ λ ο υ, 'Ιστορία, τ. 5, 470-171· Π. Π ε ν ν α, 'Ιστορία τῶν Σερ - ρῶν, 81-82· Ν ι κ. Κ α σ ο μ ο ύ λ η, 'Ενθυμήματα στρατιωτικά, τ. Α', 35, 137· Ι ω. Β α σ - δ ρ α βέλλη, Οἱ Μακεδόνες, γ' ἔκδ., 127.

3. Ι ω. Β α σ δ ρ α βέλλη, 'Η Θεσσαλονίκη, 13, 16, τοῦ ἵδιου, ἄρθρο στὸ ἡμερολόγιο «Ο Φάρος τῆς Β. Ἐλλάδος», Θεσσαλονίκη 1939, 51, τοῦ ἵδιου, Οἱ Μακεδόνες, β' ἔκδ., 51, 71, καὶ γ' ἔκδ., 128· Ἀ ν τ. Θ ε ο δ ω ρ i δ ο υ, τὸ ἵδιο, 75· Ι ω. Μέλ φ ο υ, (ἄρ - θρο) ἐφημερίδα Θεσσαλονίκης «Η Μακεδονία», φ. τῆς 26-12-1930, Κ. Μο σ κ ω φ, Θεσ - σαλονίκη (1700-1912), Τομὴ τῆς μεταπρατικῆς πόλης, 73· Κ ων. Τάττη, στὸ «Μακε - δονικό Ἡμερολόγιο» 10 (1914) 133 καὶ 11 (1915) 67-70· Ἀ γ γ. Μεταλλινοῦ - Τ σιώ μ ο υ, τὸ ἵδιο, 24, 25, 27.

4. Ἀ π. Β α κ α λ ο π ο ύ λ ο υ, 'Ιστορία, τ. 5, 466, τοῦ ἵδιου, 'Η Θεσσαλονίκη στὰ 1430 κ.λ., 34, καὶ τὴν νέα ἔκδοση, 300. Ι ω. Β α σ δ ρ α βέλλη, Οἱ Μακεδόνες, β' ἔκδ., 71, καὶ γ' ἔκδ., 128, 129, τοῦ ἵδιου, 'Η Θεσσαλονίκη, 9, 13.

5. Ἀ Θ ε ο δ ω ρ i δ ο υ, τὸ ἵδιο, 75 (ὅπου ἀναγράφει τὸ ἔτος 1815), Ι ω. Μέλ φ ο υ, τὸ ἵδιο, 'Α. Μεταλλινοῦ - Τ σιώ μ ο υ, δ.π., 27, Κ. Μο σ κ ω φ, 99, Δ. Π α π α ζή -

Νυμφεύθηκε τὴν κόρη συγγενοῦς τῆς οἰκογένειας Καυταντζόγλου¹ καὶ λίγο ἀργότερα γύρω στὰ 1819-1820 ὡς φιλικὸς (κατηχητὴς) ἀνέλαβε νὰ μυήσει καὶ ἄλλους στὴν Φιλικὴ Ἐταιρεία, ἐπιχειρώντας ταξίδια στὴν Ἀνατολικὴ καὶ Δυτικὴ Μακεδονία². Βέβαια δὲν βρέθηκε ἐπίσημη πράξη γιὰ τὴν μύησή του αὐτῇ, οὕτε καὶ ἄλλα τυχὸν ἐπίσημα στοιχεῖα στοὺς σχετικοὺς καταλόγους τῶν φιλικῶν³, δμως ἡ ἴστορικὴ παράδοση, ποὺ διαμορφώθηκε ἀπὸ τὴν δλ.η δράση του, καθὼς καὶ ἄλλες ἔντυπες ἡ χειρόγραφες πηγές, τὸν ἀναγνωρίζουν καὶ θεωροῦν φιλικό⁴⁻⁵.

Ἀναδείχθηκε ἵκανὸς ἔμπορος, ἀποκτώντας ἀρκετὴ κτηματικὴ περιουσία καὶ ἀπολάμβανε γενικὴ ἐκτίμηση, ἀκόμα καὶ ἀπὸ Ἀλβανοὺς ἀξιωματούχους⁶.

Tὰ δραματικὰ γεγονότα τοῦ Μαΐου 1821 στὴν Θεσσαλονίκη

Αὐτὰ εἶναι κοινὰ στοιχεῖα, ποὺ λίγο πολὺ ἀνιψέρονται ἀπὸ ὅλους καὶ

ση, Βιογραφικὴ συλλογὴ λογίων Ἑλλήνων ἐπὶ τουρκοκρατίας, στὸ περιοδικὸ «Ἡπειρωτικὴ Ἐστία», Γιάννενα, 1978, 982.

1. Βλ. τοὺς πιὸ πάνω συγγραφεῖς, σημ. 5 τῆς σ. 71 (ἐκτὸς τοῦ τελευταίου). Γιὰ τὴν οἰκογένεια τοῦ Καυταντζόγλου βλ. Γεωργ. Στογιόγλου, τὸ ἴδιο, 275-277. Γιὰ γάμο τοῦ Κων. Τάττη μὲ κόρη Καυταντζόγλου βλ. πιὸ κάτω, σ. 78.

2. Οἱ Ἀπ. Βακαλόπουλοις, Ἰστορία, τ. 5, 466, διδιοις, Θεσσαλονίκη, 128, Ἀ. Θεοδωρίδης, 75, Ἀγ. Μεταλλινοῦ, 27, Ἰω. Μέλιφος, τὸ ἴδιο, δέχονται δτὶ δι Κων. Τάττης είχε μωθεῖ στὴν Φιλικὴ Ἐταιρεία καὶ μάλιστα ἀπὸ τὸν Γιάννη Φαρμάκη, ἀναπτύσσοντας ἐπαναστατικὴ δραστηριότητα καὶ ἐπαφές. Οἱ Ιω. Βασδραβέλης, Ἡ Θεσσαλονίκη, 9, καὶ στὰ «Μακεδονικῶν» 1 (1940) 524-525, χωρὶς ν' ἀναλύει κριτικὰ τὰ στοιχεῖα, διατυπώνει μερικὲς ἀμφιβολίες.

3. Πρβλ. Ἰω. Φιλίμον περὶ Φιλικῆς Ἐταιρείας, Ἀθῆναι 1834, Βαλ. Μέτη, Οἱ Φιλικοὶ-Κατάλογοι τῶν μελῶν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας ἐκ τοῦ ἀρχείου τοῦ Σέκερη, Ἀθῆναι 1937, Ἰω. Μελετοπούλου, Ἡ ἔκθεσις τῆς Ἰστορίας τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, Ἀθῆναι 1964, καὶ ἀκόμα Εδαγγ. Τζιάτζιον, Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία καὶ δι Γεώργιος Λασσάνης, «Μακεδονικῶν» 1 (1940) 198 καὶ 200.

4. Βλ. προηγ. σημ. 2, ὡς καὶ Ἀγγελού Ν. Παπακώστα, Ἡ συμβολὴ τῆς Ἡπείρου εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Εἰκοσιένα, στὸ περιοδικὸ «Νέος Κουβαρᾶς», Ἀθῆναι, Γ' (1966) 94.

5. Γιὰ τὴν διάδοση τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας βλ. ίδιως Ἀπ. Βακαλόπουλος, Ἰστορία, τ. 5, 79 κ.ε., κοι εἰδικὰ γιὰ τὴν Ἡπειρο τὴν μελέτη Στεφ. Παπαδόπούλου, Τὸ ἔργο τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας στὴν Ἡπειρο, Γιάννενα 1970. Ἀκόμα Κ. Μέρτζιον, Μνημεῖα μακεδονικῆς Ἰστορίας, Θεσσαλονίκη 1947, 266-278. Γιὰ τὸ ἐμπόριο κατὰ τὸν 18ο αἰ. στὶς περιοχὲς Μοναστηρίου, Σιάτιστας, Δυρραχίου, Θεσσαλονίκης, Μοσχόπολης, Ἀχρίδας, Βενετίας (ληστεία-πειρατεία κ.λ.) καὶ ἀκόμα γιὰ ἐμπορικὴ ἐπικοινωνία μὲ Αὐλώνα-Δυρράχιο κ.λ., Ἰωακ. Μαρτινιανοῦ, Ἡ Μοσχόπολις, 123 κ.ε.

6. Ἀ. Θεοδωρίδης, 37, 75. Ἰω. Μέλιφος, τὸ ἴδιο.

συμφωνούν¹. Στὰ δραματικά γεγονότα ὅμως τῆς Θεσσαλονίκης (Μάιος 1821 καὶ συνέχεια) ἡ δράση τοῦ Κωνσταντίνου Τάττη στὶς λεπτομέρειές της καθορίζεται διαφορετικά. Ἔτσι ἀναγράφεται ὅτι συνελήφθη μαζὶ μὲ ἄλλους προκρίτους καὶ ἐμπόρους στὴν Θεσσαλονίκη (18 Μαΐου 1821)² καὶ ὅτι κρεμάσθηκε ἡ κατακρεουργήθηκε μαζὶ τους ἀπὸ τὸν τουρκικὸ δχλο³. Οἱ περισσότεροι ὅμως συγγραφεῖς ἀναγράφουν ὅτι διέφυγε καὶ διασώθηκε στὶς Σέρρες, ἔξαγοράζοντας τοὺς δεσμοφύλακές του⁴, καὶ δρισμένοι ὅτι ρίχτηκε στὶς φυλακές Ἐπαταργίου (Γενιῆ-Κουλέ), ὅπου μεταφέρθηκε καὶ ἔμεινε ἔγκλειστος γιὰ πολλὰ χρόνια⁵. Ἐλάχιστοι ἀπὸ ἔλλειψη τῶν πηγῶν καὶ ἀκριβολογία ἀποφεύγουν νὰ καταγράψουν τὴν τύχη εἰδικὰ τοῦ Κων. Τάττη, τοῦ Γ. Βλάλη ἢ τοῦ Ἀργυροπούλου ἀρκούμενοι σὲ γενικὴ διατύπωση⁶.

Στοιχεῖα ἀπὸ τὸ «βιβλίο» γιὰ τὸν Κων. Π. Τάττη

Ἄπὸ τὴν ἀντιπαραβολὴ καὶ σύγκριση τῶν στοιχείων μὲ ὅσα ἀναφέρονται στὸ βιβλιάριο αὐτὸ ποὺ ἔξετάζουμε⁷, μπορεῖ κανεὶς νὰ συνοψίσει τὰ πιὸ κάτω:

Ο Κωνσταντίνος Τάττης εἶταν γιὸς τοῦ Παναγιώτη καὶ τῆς Ἐλένης καὶ γεννήθηκε τὴν 1 Ἰουνίου 1787 στὸ Βυθκούκι, μιὰ κωμόπολη στὰ ΝΔ τῆς Μοσχόπολης, 10 περίπου χιλιόμετρα μακριὰ ἀπὸ αὐτήν, δηλ. στὴν σημερινὴ Ν. Ἀλβανία, περιοχὴ τῆς Κορυτσᾶ⁸ (20 περίπου χιλιόμετρα νοτιοδυτικά της).

1. Βλ. τοὺς ἀναφερόμενους στὶς σημ. 4 καὶ 5 τῆς σ. 71.

2. Προηγ. σημ.

3. Κ. Μοσκώφ, 73.

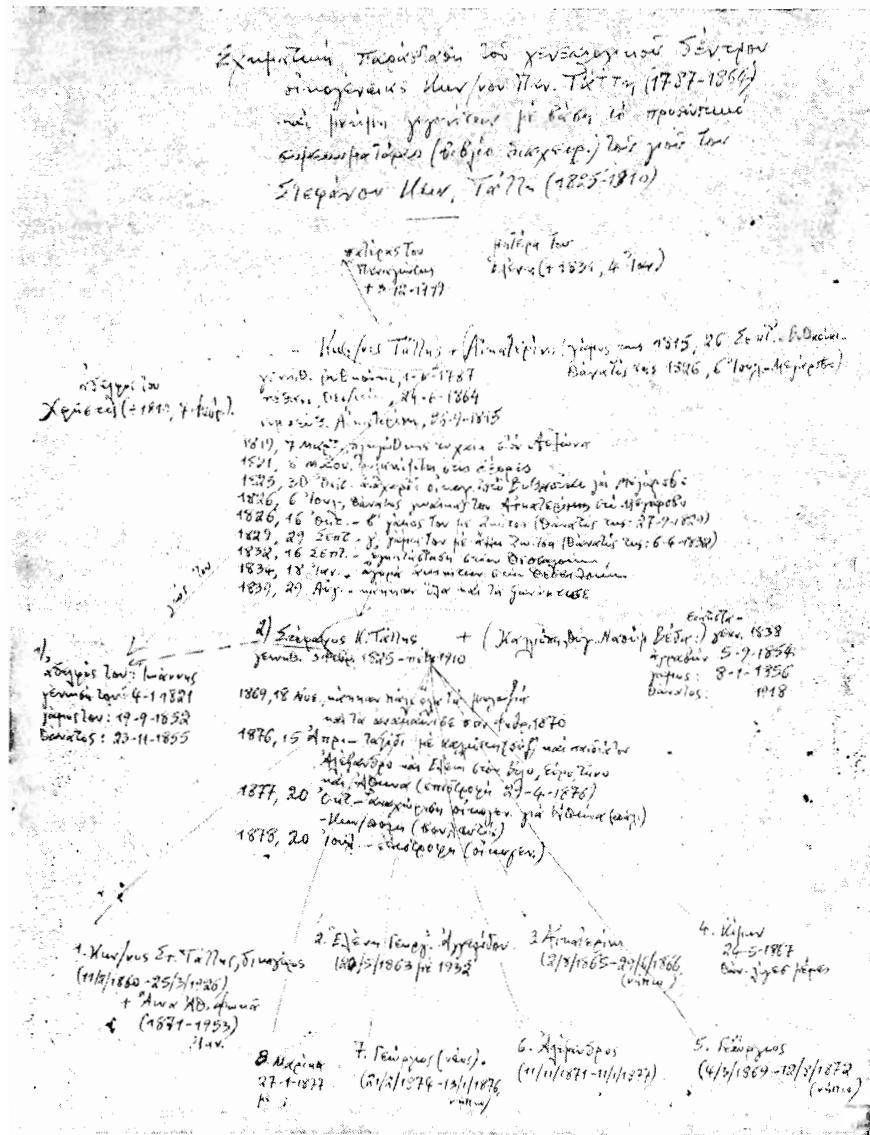
4. Κων. Τάττη, Τὸ 1821ἐν Θεσσαλονίκη (στὸ βιβλίο τῆς Α. Τσιώμου-Μεταλλινοῦ), 25-26, Ἀ π. Βακαλόποντον, Ἡ Θεσσαλονίκη στὰ 1430, 34, Βασιλέας, Οἱ Μακεδόνες, β' ἔκδ., 73, καὶ γ' ἔκδ., 128, τοῦ Ἰδιον, Ἡ Θεσσαλονίκη, 16, Θεοδωρίδον, 36-37, 75, Μεταλλινοῦ, 27, Ἰω. Μέλφον, στὸ Ἰδιο ἄρθρο.

5. Ὁ Θεοδωρίδης γράφει γιὰ 5 χρόνια, χωρὶς νὰ ἀναγράφει τὴν πηγὴ του. Ο Κων. Τάττης (ἔγγονός του) γράφει ἀδριστὰ γιὰ ὑρκετὸ χρονικὸ διάστημα (Μεταλλινοῦ, 25), ὁ Μέλφος τὸ Ἰδιο.

6. Ὅπως ὁ καθ. Ἀ π. Βακαλόποντον, Ἰστορία, τ. 5, 472, ποὺ γράφει ὅτι «ὁ ιητρ. Μελέτιος μαζὶ μὲ ἄλλους προκρίτους βρίσκουν μαρτυρικὸ θάνατο» κ.λ., χωρὶς νὰ συμπεριλαμβάνει μέσα στὰ παρατιθέμενα δύνοματα ποὺ σφαγιάσθηκαν καὶ κρεμάσθηκαν συγκεκριμένα τοὺς Κ. Τάττη, Γ. Βλάλη καὶ Ἀργυρόπουλο, γιατὶ προφανῶς δὲν βρῆκε ἀμεσες μαρτυρίες.

7. Ἐξιστημέίστο εἶναι ὅτι ἡ ἐπικεφαλίδα στὴν σελίδα 1 ἀναφέρει: «Ἀντιγραφὴ ἐκ τοῦ πατρικοῦ μου βιβλίου», πράγμα ποὺ δείχνει ὅτι ὑπῆρχε καὶ ὅλο βιβλίο, προφανῶς ποὺ τηροῦσε ὁ Κωνσταντίνος Π. Τάττης καὶ θὰ περιεῖχε, ἵσως, καὶ ὄλλα ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα, ποὺ θὰ ἦταν πιὸ παλιά.

8. Τὸ Βυθκούκι ὅπως καὶ ἡ περιοχὴ του κατοικοῦνταν ἀπὸ πολλοὺς Ἑλληνες καὶ

Εικ. 2. Τὸ γενεαλογικὸ δέντρο τῆς οἰκογένειας Τάττη.

Στίς περιοχές αύτές τής Ἡπείρου και τής Δυτικής Μακεδονίας είταν ἐγκατεστημένοι πολλοί Ἑλληνες, που ἀσχολοῦνταν βασικά μὲ τὸ ἐμπόριο τροφίμων και ἐνδύσεων και μὲ τὶς μεταφορές τους.

Οἱ διακινήσεις τους δὲν περιορίζονταν μόνο σ' αὐτές, ἀλλὰ ἐκτείνονταν και στὴν Σερβία, Αὐστρία και Οὐγγαρία και ὅπου τὸ ἀπαιτοῦσαν οἱ ἐμπορικὲς ἀνάγκες¹. Οἱ μεταφορές αύτὲς τῶν ἐμπορευμάτων προϋπέθεταν μεγάλη προετοιμασία και ὀργάνωση, γιὰ νὰ εἶναι γρήγορες και ὀσφαλεῖς, βασικὰ ἀποφεύγοντας τοὺς ληστές.

Τὸ «βιβλίο» που ἔξεταζουμε δὲν ἀναγράφει τίποτε γι' αὐτά, γιατὶ εἶναι λακωνικὸ στὴν διατύπωση και περιορίζεται στὰ πιὸ ἀξιοσημείωτα (οἰκογενειακὰ) γεγονότα, ἀναφέρει δμως δρισμένες μετακινήσεις τοῦ Κων. Τάττη, που δὲν μποροῦν νὰ ἔξηγηθοῦν παρὰ μόνο ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὀφείλονταν σὲ ἐμπορικοὺς λόγους, γιατὶ κατὰ τὴν παράδοση, ἀσκοῦσε, ὅπως και ὁ πατέρας του, ἐμπόριο καπνοῦ (και ταμπάκου)². Δικαιολογημένα λοιπὸν τὰ τυχίδια του στὶς ἄλλες περιοχὲς τῆς Ν. Ἀλβανίας, τῆς Δυτικῆς, ἀλλὰ και τῆς Ἀνατ. Μακεδονίας, ἀπὸ τὰ ὅποια ἀναγράφεται μιὰ μετάβασή του τὸν Μάρτη 1819 στὸν Αὐλώνα, ὅπου και πληγώθηκε τυχαῖα στὶς 7 τοῦ μήνα, και μία ἄλλη στὶς Σέρρες, τὸν Μάη 1821, ὅπου στὶς 8 τοῦ μήνα φυλακίσθηκε. Ἀλλες λεπτομέρειες δὲν σημειώνονται, γιατὶ, ἀς μὴ ἔχειναι, βρισκόμαστε σὲ στυγνὴ περίοδο τουρκοκρατίας και, εἴτε ἀρχικὰ κρατοῦσε σημειώσεις ὁ Ἰδιος ὁ Κωνσταντίνος Τάττης (γύρω στὰ 1840-1850), εἴτε ὁ γιός του Στέφανος στὸ τέλος τοῦ περασμένου αἰώνα, ὅπως σημειώθηκε στὴν ἀρχῇ, οἱ κίνδυνοι ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἔξακολουθοῦσαν νὰ εἶναι μεγάλοι και δὲν δικαιολογοῦνταν ἀμετροέπειες. Ὁπωσδήποτε δμως οἱ μετακινήσεις τοῦ Κ. Τάττη δὲν θὰ εἶταν μόνο αὐτές, πρῶτα, γιατὶ τὸ ἐμπόριό του πάνω στὸν καπνὸ ἀπαιτοῦσε συνεχεῖς διακινήσεις και ἐπαφές, και ὕστερα, γιατὶ στὸ ἔξεταζόμενο «βιβλιάριο» σημειώνονται ἐνδεικτικὰ μόνο τὰ δύο πιὸ πάνω ταξίδια ἀκριβῶς γιὰ νὰ δηλωθεῖ στὸ ἔνα ὁ τυχαῖος τραυματισμός του (Αὐ-

δεχόταν τὴν εὐεργετικὴ ἐπίδραση τῆς Μοσχόπολης και τῆς Κορυτσᾶς. Γιὰ τὴν Μοσχόπολη και τὴν ἴστορια της, ἰδίως στὴν περίοδο τῆς τουρκοκρατίας, βλ. τὸ βιβλίο τοῦ μητρ. Ἰωακείμ Μαρτίνιανοῦ, Ἡ Μοσχόπολις (1330-1920) και τὸ πιὸ παλιὸ τοῦ Κων. Η. Σενδέρη, Ἱστορία τῆς ἀρχαίας και συγχρόνου Μοσχοπόλεως, Ἀθῆναι 1928, passim, και ἀκόμα Θεοδόσιος Βελλιανός, Μία ἔξαφανισθεῖσα πόλις, ἡ Μοσχόπολις τῆς Β. Ἡπείρου, στὸ «Ημερολόγιον Μ. Ἐλλάδος», 1922, 228, 237. Ὁπως και τοῦ Στεφ. Παπαδόπουλου, Ἐκπαιδευτικὴ δραστηριότητα κ.λ., 144 κ.ἔ.

1. Βλ. χαρακτηριστικὰ τοῦ Θ. Νάτσινα, Οἱ Μακεδόνες πραμματευτάδες εἰς τὰς χώρας Αὐστρίας και Οὐγγαρίας, Θεσσαλονίκη 1939, passim, και ἀκόμα Ἀριάδνη Παπαδόπουλος, Οἱ Μακεδόνες ἀπόδημοι ἐπὶ τουρκοκρατίας, Θεσσαλονίκη 1958, passim, και ίδιως 24, 26, 31.

2. Α. Θεοδωρίδης, 75, Κ. Μοσκώφ, 93.

λώνα, 1819, «πληγώθηκε») και στὸ ἄλλο ἡ φυλάκισή του στὶς Σέρρες (8 Μαΐου 1821), γιὰ τὴν ὁποίᾳ εἰδικότερα θὰ μιλήσω λίγο πιὸ κάτω. Προφανῶς δὲν κατέγραψε δῆλα τὰ ταξίδια ποὺ ἔκανε, γιατὶ ἀκόμα καὶ ἀπὸ λόγους στοιχειώδους συνωμοτισμοῦ δὲν θὰ εἴταν σκόπιμο νὰ κρατεῖ τέτοιες σημειώσεις.

Εὔκολα δημοσίευε δῆλες αὐτές τις μετακινήσεις του, σιὰ προεπαναστατικὰ μάλιστα χρόνια, μὲ τὴν ἀνάληψη καὶ ἐκτέλεση τοῦ ἔργου τοῦ κατηχητῆ στὴν Φιλικὴ Ἐταιρεία, γιὰ τὴν μύηση καὶ ἄλλων νέων ἑταιριστῶν, πράγμα ποὺ εἶναι ἄλλωστε σύμφωνο μὲ τὴν προφορικὴ παράδοση καὶ ἐπιβεβαιώνουν ἥδη ὅρισμένοι συγγραφεῖς, ὅπως κι ὁ ἐγγονός του Κωνσταντίνος Στεφ. Τάττης (1860-1926), σὲ ιστορικό του σημείωμα, κ.ἄ.¹.

Συνεπῶς εἴταν φιλικὸς μὲ δράση στὶς πιὸ πάνω περιοχές², κατηχημένος ἀπὸ τὸν φίλο καὶ ἵσως συγγενή του Ἰωάννη Γ. Καυταντζόγλου, πού, σύμφωνα μὲ ἄλλους, φαίνεται νὰ ἐμύησε καὶ τοὺς δύο στὴν Φιλικὴ Ἐταιρεία ὁ Γιάννης Φαρμάκης³.

Ἐγκατάσταση τῆς οἰκογ. Κ. Τάττη στὴν Θεσσαλονίκη

Ἄπὸ πότε εἴναι ἐγκατεστημένη ἡ οἰκογένεια Τάττη στὴν Θεσσαλονίκη; Εἴναι ἔνα ἐρώτημα ποὺ δημιουργεῖ κάποιο προβληματισμό. Κι σύντο, γιατὶ ἡ προφορικὴ παράδοση καὶ οἱ συγγραφεῖς⁴, μὲ βάση τὰ προεπαναστα-

1. Κ.ων. Τάττη, Τὸ 1821 ἐν Θεσσαλονίκῃ. Ποῖοι οἱ πρῶτοι ἥρωες καὶ μάρτυρες, κατὰ μεταφορὰ Ἀ γγ. Μεταλλινοῦ, Ἡ παλαιὰ Θεσσαλονίκη, εἰκονογραφημένη, Θεσσαλονίκη 1939, 25, Ἀν. Θεοδωρίδης, 37, 75, Ἰω. Μέλιφος, ἄρθρο στὴ «Μακεδονία» 26-12-1930, ποὺ μιλοῦν σαφῶς ὅτι ὁ Κων. Τάττης ἀναδέχθηκε τὸ ἔργο τῆς μύησης στὴν Φιλικὴ Ἐταιρεία νέων μελῶν στὴν Δυτικὴ Μακεδονία καὶ ἀφοῦ ἐκπλήρωσε τὴν ἀποστολή του, προφανῶς μὲ ἐπιτυχία, τὸ συνέχισε στὴν Ἀνατολικὴ γιὰ «νὰ τεθῇ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἀγῶνος μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως» σ' αὐτήν τὴν περιφέρεια (Θεοδωρίδης, 37, 75, Ἀν. Θεοδωρίδης, 37, 75).

2. Παραπληνὰ μὲ τὴν προφορικὴ παράδοση, ὁ Ἀν. Θεοδωρίδης, 73, 75, στηριζόμενος στὸ ἀρχεῖο τῆς οἰκογένειας Τάττη, ὅπως ὑποστηρίζει, ἐκθέτει ὅτι ὁ Κων. Τάττης μύηθηκε φιλικὸς ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Καυταντζόγλου, χωρὶς νὰ καθορίζει ἀν πρόκειται γιὰ τὸν συνώνυμο γιὸ τοῦ Γούτα ἢ τοῦ Πούλιου (βλ. πιὸ κάτω σ. 78-79). Αὐτὸ τὸ τελευταῖο, δηλ. τὴν μύηση ἀπὸ σταλμένους ἀπὸ τὴν Ὀδησσό φιλικούς, ἐπιβεβαιώνει καὶ ὁ ἐγγονός του δικηγόρος-ἱστορικὸς Κων. Τάττης, στὸ ἄρθρο του (βλ. προηγ. σημ.). Μεγάλη διαφορὰ δὲν παρουσιάζει καὶ ὁ συλλογισμὸς τοῦ Βασιλεὺος βέλλη, Οἱ Μακεδόνες, γ' ἔκδ., 71, ὅτι κατηχητής του πρέπει νὰ εἴναι ὁ Γιάννης Φαρμάκης. Ἐπίσης Βακαλόπουλος, Ἰστορία τῆς Θεσσαλονίκης, 300.

3. Βλ. τὸ ἄρθρο Ἰω. Βασιλεὺος βέλλη, στὸ ἡμερολόγιο «Ο Φάρος τῆς Βορ. Ἑλλάδος», 1939, 51 συν., καὶ τοῦ Ἰωάννη Γ. Καυταντζόγλου, γ' ἔκδ., 71· ἐπίσης Ἀν. Βακαλόπουλος, Ἰστορία τῆς Θεσσαλονίκης, 300.

4. Ἐτσι δὲ (ἐγγονός του) Κ.ων. Τάττης, δ.π., 27 (Α. Τσιώμος - Μεταλλινοῦ), γράφει ὅτι διάποιος του διασώθηκε ἀπὸ διωγμὸ τοῦ Ἀλῆ Πιασᾶ καὶ ἐγκαταστά-

τικὰ γεγονότα καὶ τὴν δποια δράση τοῦ Κων. Τάττη στὴν Φ. Ε., προϋποθέτουν ἀσφαλῶς ὅτι εἰταν ἐγκατεστημένος μόνιμα στὴν Θεσσαλονίκη. Ἡ πόλη τῆς Θεσσαλονίκης ἀποτελοῦσε τὸ κέντρο τῆς δράσης καὶ τῆς ἔξορμησης τῶν φιλικῶν πρὸς τὶς περιοχὲς τῆς Μακεδονίας καὶ Ἡπείρου καὶ δποι ἀλλοῦ. Κατὰ συνέπεια ἀπὸ τὴν πόλη αὐτὴ θὰ ἔξορμούσε καὶ ὁ Κ. Τάττης, ὡς κάτοικός της, γιὰ τὰ ταξίδια καὶ τὶς ἐπικοινωνίες του. Αὐτὲς βέβαια οἱ ὑποθέσεις ἔχουν μιὰ σωστὴ θεμελίωση, ἀλλὰ πρέπει νὰ γίνει ἐναρμόνιση μὲ τὶς ἀναγραφὲς τοῦ «βιβλιαρίου», ίδιως μὲ τὴν σελίδα 1, γιατὶ ἀφήνουν δρισμένα κενὰ ἥ καὶ περιέχουν ἀντιθέσεις. "Ετσι σ' αὐτὴ ἀναγράφεται ὅτι ὁ Κων. Τάττης νυμφεύθηκε τὴν Αἰκατερίνη στὶς 26-2-1815, ὅτι στὶς 7-3-1819 πληγώθηκε στὸν Αὔλωνα τυχαῖα, ὅτι στὶς 4-1-1821 γεννήθηκε ὁ μεγαλύτερος γιός του Ιωάννης (ἀδελφὸς τοῦ Στεφάνου Κων. Τάττη, δηλαδή), ὅτι στὶς 8-5-1821 φυλακίσθηκε στὶς Σέρρες, ὅτι στὶς 3-2-1825 γεννήθηκε ὁ μικρότερος γιός του Στέφανος, ὅτι στὶς 30-10-1825 ἀναχώρησε ὅλη ἥ οἰκογένεια ἀπὸ τὸ Βυθκούκι, ὅτι στὶς 6-7-1826 πέθανε ἥ γυναίκα του Αἰκατερίνη στὸ Μεγάροβο καὶ ὅτι ξαναπαντρεύθηκε στὶς 16-10-1826 μὲ μιὰ «Ζωίτσα», ποὺ πέθανε στὶς 27-9-1829. "Οτι ὁ Κων. Τάττης στὶς 29-9-1829 (ἄν δὲν εἶναι λάθος οἱ ἀριθμοί), δηλαδὴ σὲ 2...μέρες ἔκαμε! Ζο γάμο μὲ ἄλλη ποὺ δόνομαζόταν πάλι Ζωίτσα, ὅτι στὶς 4-1-1831 πέθανε ἥ μητέρα του Ἐλένη καὶ στὶς 6-4-1832 πέθανε καὶ ἥ τρίτη γυναίκα του Ζωίτσα. Ισως ἀπὸ τὰ οἰκογενειακὰ αὐτὰ πλήγματα ἐπηρεασμένος ἀποφάσισε τελικὰ σὲ λίγους μῆνες, κάπου 5, δηλ στὶς 16-9-1832, νὰ μετακινήθη ὁ οἰκογενειακὰ στὴν Θεσσαλονίκη («ἐποικήσαμε εἰς Θεσσαλονίκη», ἀναγράφεται).

"Ετσι, σύμφωνα μὲ αὐτὴ τὴν ἀναγραφὴ στὸ βιβλίο, ἥ ἐγκατάσταση, ἥ τυπικὴ καὶ δριστική, τῆς οἰκογένειας Κων. Τάττη στὴν Θεσσαλονίκη ἔγινε τὸν Σεπτέμβριο 1832. Φαίνεται μάλιστα ὅτι ἥ οἰκογένεια ἔξακολουθοῦσε νὰ διαμένει στὸ Βυθκούκι μέχρι τὶς 30-10-1825, γιατὶ ἥ καταχώριση στὸ ἔξεταζόμενο «βιβλίο» τῆς φράσης «1825, 30 Οκτωβρίου ἀνεχώρησε ὅλη ἥ οἰκογένεια, ἀπὸ τὸ Βυθκούκι» ἀποβλέπει στὸ νὰ τονίσει ὅτι μετακινήθηκε ὅλη ἥ οἰκογένεια σὲ ἀντιδιαστολὴ μὲ τὰ μέχρι τότε ὀτομικὰ ταξίδια τοῦ

Θηκε στὴν Θεσσαλονίκη κατὰ τὸ 1810 ὡς ἔμπορος καπνῶν καὶ ταμπάκου. Γιὰ τοὺς διωγμοὺς αὐτοὺς (γενικότερα ὁμως κατὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1770 καὶ ἐπὶ Ἀλῆ Πλασᾶ, 1810) τῶν Ἐλλήνων ποὺ κατοικοῦσαν στὴν Νότια καὶ Βόρειο Ἡπειρο, ίδιως στὸ Βυθκούκι, καὶ γιὰ τὴν ἐγκατάστασή τους στὸ Μεγάροβο καὶ Τύρνοβο, βλ. τὴν ἐνδιαφέρουσα μελέτη τοῦ καθ. Στεφανού παπαδόπουλου, Ecoles et Associations grecques dans la Macédoine du Nord, durant le dernier siècle de la domination turque, «Balkan Studies», 1962 (ἀνάτυπο), ίδιως σ. 408 κ.έ., 423-4. Γιὰ τὸν χρόνο ἐγκατάστασή του στὴν Θεσσαλονίκη στὰ 1815 καὶ γιὰ ἔμπορο καπνοῦ ἀναγράφει καὶ ὁ Α. Θεοδωρίδης, 75, στηριζόμενος στὰ ἀρχεῖα τῶν οἰκογ. (γυμνασιάρχη) Ιω. Μέλφου καὶ Κ. Τάττη. Τὸ ἴδιο καὶ ὁ Κ. Μοσκώφ, Θεσσαλονίκη, 1700-1912 κ.λ., 99, γιὰ ἐγκατάσταση ἀπὸ τὰ 1810.

Κων. Τάττη γιὰ ἐμπόριο, δραστηριότητες Φιλικῆς Ἐταιρείας κ.ἄ. Ἀλλὰ ποιὰ εἴταν ἡ οἰκογένειά του; Ὁ πατέρας του Παναγιώτης, κατὰ προγενέστερη ἀναγραφή, πέθανε στὶς 3-12-1799, ὁ ἀδελφός του Χρῆστος πέθανε ἐπίσης στὶς 7-2-1810 καὶ ὁ γάμος τοῦ Κων. Τάττη μὲ τὴν Αἰκατερίνη ἔγινε στὶς 26-2-1815. Ὁ πρῶτος γιός του Ἰωάννης γεννήθηκε στὶς 4-1-1821 καὶ ὁ δεύτερος (ὁ Στέφανος δηλ.) στὶς 3-2-1825 καὶ ὅλα αὐτὰ προϋποτίθεται ἔγιναν στὸ Βυθκούκι, σύμφωνα μὲ τὶς ἀναγραφές τοῦ «βιβλίου». Κατὰ συνέπεια ἡ οἰκογένεια ἀποτελοῦνταν, ὅταν εἴταν ἐγκατεστημένη στὸ Βυθκούκι, ἀπὸ τὸν ἴδιο, τὴν γυναίκα του Αἰκατερίνη, τὰ δύο του παιδιά καὶ τὴν μητέρα του Ἐλένη, ποὺ πέθανε στὶς 4-1-1831.

Ἐρώτημα ὅμως ὑπάρχει γιὰ τὸ ποῦ μετέφερε τὴν οἰκογένειά του ὁ Κων. Τάττης, φεύγοντας ἀπὸ τὸ Βυθκούκι στὶς 30-10-1825, ἀφοῦ, κατὰ τὴν μεταγενέστερη «ἀναγραφή», ἡ ἐγκατάστασή του στὴν Θεσσαλονίκη ἔγινε στὶς 16-9-1832. Στὸ ἐνδιάμεσο ἀντὸ διάστημα (δηλ. 1825-1832) φαίνεται ὅτι διέμενε στὸ Μεγάροβο¹, μιὰ κωμόπολη μὲ μεγάλη ἀνάπτυξη καὶ πολλοὺς Ἐλληνες, κυρίως Βλάχους, ποὺ βρίσκεται λίγα χιλιόμετρα δυτικὰ τοῦ Μοναστηρίου, στὴν νότια Σερβία, σὲ ὑψόμετρο 1.000 μ. περίπου, στοὺς πρόποδες τοῦ Βαρνούνια (Περιστέρι). Γιατὶ μόνον ἔτσι ἔξηγεται καὶ ἡ ἀναγραφὴ ὅτι ἡ μητέρα του Αἰκατερίνη πέθανε στὶς 6-7-1826 μέσα στὸ Μεγάροβο. Καὶ ὅπως ἥδη σημείωσα πρὶν, ἵσως καὶ τὰ οἰκογενειακὰ πλήγματα καὶ οἱ πρόσφατες ταλαιπωρίες του (σύλληψη-φυλάκισή του-βασανισμοὶ) συνετέλεσαν στὸ νὰ πάρει αὐτὴν τὴν ἀπόφαση.

Νυμφεύθηκε ὁ Κων. Τάττης κόρη Κανταντζόγλου;

Ἀπορία ἀκόμα ὑπάρχει ἀν ὁ Κων. Τάττης μὲ τὸν πρῶτο του γάμο στὰ 1815 πῆρε γυναίκα του τὴν κόρη τοῦ Κανταντζόγλου, ἡ σὲ ἔναν ἀπὸ τοὺς δύο μεταγενέστερους γάμους, στὰ 1826 (β' γάμος) καὶ 1829 (γ' γάμος) μὲ τὸ δνομα Ζωίτσα καὶ στὶς δύο αὐτὲς περιπτώσεις.

Στὸ «βιβλιάριο» δὲν προσδιορίζεται τὸ γένος καμιᾶς ἀπὸ τὶς 3 διαδο-

1. Κέντρο Ἐλλήνων Βλάχων τὸ Μεγάροβο, ὅπως καὶ ἡ περιοχὴ του (Ρέσνα, Μοναστηρί, Ἀχρίδα) πρόσφερε πολλὰ στοὺς ἑθνικοὺς ἀγῶνες κατὰ τοὺς τελευταίους δύο αἰῶνες καὶ ἀποτελοῦσε πράγματικό κάστρο τοῦ Ἐλληνισμοῦ· πρβλ. καὶ Τηλ. Ἀγέλος, Μεγάροβον καὶ Τύρνοβον, δύο ἔλληνικὰ φρούρια τῆς πόλεως Μοναστηρίου, Θεσσαλονίκη 1954, 34 κ.έ., καὶ γενικότερα τὴν πιὸ πάνω μελέτη τοῦ καθ. Στεφ. Παπαδόπουλος, Ecoles et Associations grecques (ἀνάτυπο), ίδιως σ. 408 συν., 423-4. Ἐπίσης γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ Μεγάροβου, στὰ μεταγενέστερα ὅμως χρόνια, βλ. Κ. Βακαλόπουλος, Ὁ Βόρειος Ἐλληνισμός (1878-1894), 298-9, ὅπου μνεία γιὰ τὴν ἰδρυση τοῦ πρώτου ἔλληνικοῦ σχολείου (1845), παρθεναγωγείου (1864) καὶ νηπιαγωγείου (1873). Γιὰ τὴν Ρέσνα βλ. τοῦ καθ. Χαροκόπειος Παπαδόπουλος, Η Ελληνική τῆς Ρέσνας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 20οῦ αἰῶνος, «Μακεδονικά» 14(1974) καὶ αὐτοτελῶς (1974).

χικά γυναίκες ποὺ πήρε, ούτε ἄν εἶταν κάποια κόρη Καυταντζόγλου καὶ ποιοῦ, δπως τὸ θέλει ἡ παράδοση. "Αν ἡ πρώτη γυναίκα του Αἰκατερίνη εἶταν κόρη Καυταντζόγλου, ύποτίθεται ὅτι ὡς γαμβρὸς ὁ Κων. Τάττης θὰ ἐγκαθιστόταν στὴν Θεσσαλονίκη, ἀφοῦ καὶ οἰκονομικὰ εὔρωστος εἶταν καὶ ὁ πεθερός του δὲν θὰ ἥθελε νὰ στερηθεῖ τὴν μονάκριβη κόρη του. "Αν δῶμας εἶταν γυναίκα του κάποια ἀπὸ τὶς μεταγενέστερες ποὺ φαίνεται πιὸ πιθανό, δὲν ἀναφέρεται πουθενά. Γεγονὸς εἶναι ὅτι ὁ Κων. Τάττης στὰ κρίσιμα 5-6 προεπαναστατικὰ χρόνια καὶ ἀκόμα τὸν Μάιο 1821 δὲν εἶχε ὁριστικὰ καὶ μόνιμα ἐγκατασταθεῖ στὴν Θεσσαλονίκη ἡ τουλάχιστον δὲν φαίνεται ούτε προκύπτει κάτι τέτοιο. 'Ασφαλῶς θὰ εἶχε πραγματοποιήσει τὴν γνωριμία του μὲ τὸν Ἰω. Καυταντζόγλου καὶ τοὺς ἄλλους τῆς οἰκογένειας στὰ χρόνια αὐτὸς ἀπὸ τὶς κοινὲς δραστηριότητες στὸ ἔργο τῆς Φ.Ε. καὶ δταν ἀργότερα χήρεψε (1826), νυμφεύθηκε στὸν β' ἢ γ' γάμο του μιὰ κόρη Καυταντζόγλου.

Σὲ μιὰ τέτοια περίπτωση τὰ παιδιά του (Ιωάννης καὶ Στέφανος), ποὺ ἀπέκτησε ἀπὸ τὸν α' γάμο του, δπως εἶναι αὐτονότο, δὲν εἶταν ἐξ αἵματος κατιόντες κατευθείαν γραμμὴ τῆς κόρης Καυταντζόγλου, ἀλλὰ πρόγονοί της.

Τώρα, ἀπὸ τὰ στοιχεῖα ποὺ ὑπάρχουν, γιὰ νὰ «ίκανοποιηθεῖ» καὶ ἡ κοινὴ φήμη ὅτι ὁ Κων. Τάττης πήρε γιὰ γυναίκα του κόρη Καυταντζόγλου, πρέπει νὰ δεχθεῖ κανεὶς μὲ βάση τὸ γενεαλογικὸ δένδρο τῆς οἰκογ. Καυταντζόγλου, δπως ἀναλύει ὁ Γ. Στωγιόγλου¹, ὅτι ἀποκλείεται ἀμεση συγγένεια τοῦ Κ. Τάττη μὲ τὸν «ἄρχοντα», δπως ἀποκαλοῦνταν, Ιωάννη Γ. Καυταντζόγλου (1740;-1819) ἡ τὸν ἀδελφό του Μερκούρη, ποὺ πέθανε λίγο νωρίτερα, καὶ τὸν γιό του Λύσανδρο (1811-1885), τὸν διαπρεπὴ Θεσσαλονικέα ἀρχιτέκτονα², γιατὶ ἐκτὸς ἀπὸ τὰ δύναματα καὶ τὶς ἡλικίες, ποὺ δὲν ταιριάζουν, δὲν εἶχαν «μονάκριβη κόρη», δπως θέλει ἡ παράδοση³.

1. Βλ. τὸ ἔργο ποὺ ἀναφέρθηκε πρίν, Γ. Στογιόγλου, 'Η ἐν Θεσσαλονίκη πατριαρχικὴ μονὴ τῶν Βλατάδων, Θεσσαλονίκη 1971, ίδιας 272-277.

2. Γιὰ αὐτοὺς μὲ ἀρκετὲς λεπτομέρειες, βλ. τὸ πιὸ πάνω σημειούμενο ἔργο τοῦ Γ. Στογιόγλου, 275-277.

3. 'Ο Ιωάννης Γ. Καυταντζόγλου εἶχε τρεῖς θυγατέρες, παντρεμένες: ἡ 1η μὲ τὸν Σπανδωνῆ-Βασματζῆ, ἡ 2η μὲ τὸν Χαρίση καὶ ἡ 3η μὲ τὸν Τζών Φρ. Ἀβοττ, ἐνῶ ὁ ἀδελφός του Μερκούρης εἶχε (ἀπὸ τὴν γυναίκα του Φανή ἡ Θεοφανὸς Δεβερνιέρ) μιὰ κόρη καὶ ἔνα γιό, τὸν Λύσανδρο, ποὺ ἔφυγαν, σχεδόν μικροὶ στὴν Γαλλία λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν ἔκρηξη τῆς Ἐπανάστασης (Στογιόγλου, 277, καὶ 'Αλέξ. Λαυριώτη, 'Αθως, 41, μὲ στοιχεῖα ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τῶν Μονῶν, Ιω. Μαμάλάκη, Τὸ Ἀγιον Ὄρος διὰ μέσου τῶν αἰώνων, Θεσσαλονίκη 1971, 296, 334). 'Ο Μάνος Βατάλας, στὸ λῆμμα «Καυταντζόγλου» στὴν «Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια Ἡπειρός» (1932), τ. ΙΔ', 153, γράφει ὅτι ἡ μητέρα καὶ τὰ δύο παιδιά διασώθηκαν στὴν Γαλλία, ἀποφεύγοντας τὶς βαρβαρότητες τοῦ

Τὸ μόνο πιθανὸ ποὺ μένει, ἂν ἔγινε τέτοιος γάμος, εἶναι νὰ νυμφεύθη-
κε ὁ Κων. Τάττης μὲ κάποια κόρη ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς τοῦ Ἰωάννου Γ.
Καυταντζόγλου, ὥπως μὲ κόρη τῶν εξαδέλφων του Νικόλα Καυταντζόγλου,
τοῦ Τσίτση Νάνου Καυταντζόγλου, τοῦ Δημητρίου Καυταντζόγλου ἢ τοῦ
Ἰωάννου Πούλιου Καυταντζόγλου¹, γιὰ τοὺς ὅποιους ὅμως δὲν φαίνεται
νὰ ὑπάρχουν πληρέστερα στοιχεῖα. Ἰσως ὅμως ἡ συνωνυμία μὲ αὐτὸν τὸν
τελευταῖο (δηλ. τὸν Ἰωάννη Πούλιου Καυταντζόγλου), ἐκτὸς ἀπὸ τὸ πα-
τρώνυμο, νὰ δίνει πιὸ μεγάλη πιθανότητα στὴν κόρη αὐτοῦ (ἄν βέβαια
εἶχε)².

Χρόνος ἐγκατάστασης στὴ Θεσσαλονίκη

Καὶ ὑστερα ἀπὸ δλα αὐτὰ ποὺ ἐκτέθηκαν ἀμέσως πρὶν, ἐρχόμαστε στὰ
ιελευταῖα προεπαναστατικὰ χρόνια, προσπαθώντας νὰ ἐκτιμήσουμε τὰ
στοιχεῖα ποὺ μᾶς δίνει ἡ παράδοση γιὰ ἐγκατάσταση τοῦ Κων. Τάττη στὴν
Θεσσαλονίκη ἀπὸ τὸ 1815 καὶ ἀκόμα ἀπὸ τὸ 1810, σὲ σχέση μὲ τὰ ἀναγρα-
φόμενα στὸ ἐξεταζόμενο «βιβλίον» ὅτι στὶς 30-10-1825 ἀναχώρησε ὅλη ἡ
οἰκογένεια ἀπὸ τὸ Βυθκούκι (χωρὶς νὰ καθορίζεται ποιὸς εἶναι ὁ προορι-
σμός της) καὶ ὅτι στὶς 6-7-1826 πέθανε ἡ α' γυναίκα του Αἰκατερίνη, μὲ το-
νισμὸ τὸν τόπο θανάτου, τὸ Μεγάροβο.

Ἄπὸ τὴν ἀντιπαράθεσή τους δὲν φαίνεται, ὥπως σημείωσα, νὰ ὑπῆρχε
όριστικὴ καὶ μόνιμη ἐγκατάσταση τοῦ Κ. Τάττη στὴν Θεσσαλονίκη πρὶν
ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση. Δὲν ἀποκλείει ὅμως κανεὶς τὴν ἐδῶ προσωρινὴ δια-
μονὴ του, ποὺ θὰ εἴταν ὑποχρεωμένος νὰ ἔχει γιὰ λόγους ἐμπορικοὺς καὶ
ἀργότερα γιὰ λόγους παροχῆς ὑπηρεσιῶν στὸ ἔργο τῆς Φ.Ε., ἀφοῦ οἱ περισ-
σότερες μετακινήσεις του ἀπὸ τὴν Ἡπειρο καὶ τὴν Δυτικὴ πρὸς τὴν Ἀνα-
τολικὴ Μακεδονία θὰ ἔπρεπε μάλλον νὰ γίνονταν μέσω τῆς Θεσσαλονί-
κης. Ἄλλωστε, ὥπως εἴπα, ἡ ἀναγραφὴ στὸ «βιβλίο» ὅτι ἡ ἐγκατάσταση
στὴν πόλη αὐτὴ ἔγινε στὶς 16-9-1832 εἶναι σαφής καὶ κατηγορηματικὴ καὶ

Μαΐου 1821 καὶ ὅτι δὲ Λύσανδρος ἦταν ἐγγονὸς τοῦ Ἰωάννου, ἐνῶ τὸ σωστὸ εἶναι ἀνεψιός του (βλ. Σ το γιό γλονο, 276, Μ α μ α λ ἄ κ η, 334). Εἶχε πάντως δύο γιούς, τὸν Λυσί-
μαχο καὶ Ἰωάννη καὶ μία κόρη, τὴν Ἐλένη, παντρεμένη μὲ τὸν Σόλωνα Χρ. Ζωγράφο.

1. Βλ. Σ το γιό γλονο, 277.

2. Ἐνδεχόμενα νὰ δημιουργήθηκε ἡ σχετικὴ φήμη γιὰ τὸν γάμο μὲ κόρη τοῦ Ἰωάννου (Γεύτα) Καυταντζόγλου ἀπὸ σύγχυση πρὸς τὸν εξαδέλφο του Ἰωάννη Πούλιου Καυταντζόγλου (ό Α. Θεοδωρίδης, 75, στηριγμένος στὶς σημειώσεις τοῦ γυμν. Ἰω. Μέλφον, τὸ ἔδιο, καὶ τὸ ἀρχεῖο τῆς οἰκογ. Τάττη δὲν ἀναγράφει πατρώνυμο, ἐνῶ δὲ (ἐγγονὸς) Κ. Τάττης, τὸ ἔδιο, 27, μιλάει ἀόριστα (ὅτι «...εἶχε σύζυγον τὴν κόρη τοῦ Καυταντζό-
γλου Μεγάλου Εὐεργέτου»). Μάλλον φαίνεται πιθανὸς γάμος μὲ κόρη τοῦ τελευταίου αὐτοῦ, δηλ. τοῦ Ἰωάννου Πούλιου Καυταντζόγλου, χωρὶς νὰ ὑπάρχουν βέβαια θετικότερα στοιχεῖα.

δὲν ἀφήνει περιθώρια παρερμηνείας. Μάλλον φαίνονται ἀληθινές οἱ κατὰ τὴν παράδοση μετακινήσεις του, ἀπὸ τὸ 1810 ἢ 1815, γιὰ νὰ ἀποφύγει διωγμοὺς τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ καὶ ληστρικῶν συμμοριῶν, καθὼς καὶ οἱ παροδικὲς παραμονές του στὴν Θεσσαλονίκη μέχρι νὰ περάσει ἡ θύελλα¹. Δὲν πρέπει σūμως νὰ ἔγινε καὶ ὄριστικὴ φυγὴ ἀπὸ τὸ Βυθκούκι στὰ 1810 ἢ καὶ 1815 καὶ ἅμεση ἐγκατάστασή του στὴν Θεσσαλονίκη σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς χρονιές αὐτές. Τὸ «βιβλίο» στὶς ἀναγραφές του καθορίζει μὲ σαφήνεια ἀποχώρηση ὑπὸ τὸ Βυθκούκι δῆλης τῆς οἰκογένειας, ὅπως ἡδη σημειώσα, τὸ 1825 καὶ ἀπ’ ἐκεῖ διαμονὴ στὸ Μεγάροβο, ὅπου καὶ ἀναγράφεται ὅτι πέθανε ἡ μητέρα του (1826). Στὴν Θεσσαλονίκη ἐγκαθίσταται ὅλη ἡ οἰκογένεια τὸ 1832. Προφανῶς μέχρι τότε μετὰ τὴν πρόσκαιρη φυγὴ του 1810 ἢ 1815 θὰ ἔξακολουθοῦσε νὰ ἐπιστρέψει, ἐφόσον τὸ ἐπέιρεπαν οἱ περιστάσεις, στὸ Βυθκούκι (α' γάμος-ἐγκυμοσύνη γυναίκας του) καὶ δταν ἐρχόταν στὴν Θεσσαλονίκη θὰ ἔμενε πότε πότε στὸ ἀρχοντικὸ τοῦ φίλου του Ἰωάννη Γ. Καυταντζόγλου ἢ τῶν συγγενῶν του ἢ θὰ φιλοξενοῦνταν, κατὰ διαστήματα καὶ διαδοχικὰ ἀπὸ φίλους του, συνεργάτες κ.λ. Γιατὶ ἡ χρονιὰ τουλάχιστο 1815 ταυτίζεται μὲ τὸν α' γάμο του, ἀλλὰ καὶ μὲ ὅσα μεταφέρει ἡ προφορικὴ παράδοση γιὰ ἐγκατάστασή του στὴν Θεσσαλονίκη, ὕστερα ἀπὸ διωγμοὺς στὴν παλιὰ πατρίδα του. "Ἐτσι τὰ πιὸ πάνω βρίσκονται μεταξύ τους σὲ ἀρμονία, μὲ κατάληξη τὴν ἀρχικὰ προσωρινὴ διαμονὴ του στὴν Θεσσαλονίκη, καὶ παράλληλα, συνεχεῖς διακινήσεις του καὶ ταξίδια μὲ κέντρο αὐτὴ τὴν πόλη, ὥσπου ἐπακολουθεῖ ἡ ἔκρηξη τῆς Ἐπανάστασης.

Αἵματηρὰ γεγονότα στὴν Θεσσαλονίκη καὶ Σέρρες (Μάιος 1821)

Εἰδικὰ γιὰ τὰ αίματηρὰ γεγονότα τοῦ Μαΐου 1821 στὸ «βιβλιάριο» ὑπάρχει ἡ λιτὴ μόνο ἀναγραφή: «1821, 8 Μαΐου ἐφυλακίσθη ὁ πατήρ μου εἰς Σέρρας», δηλαδὴ ὁ Κων. Τάττης, πατέρας τοῦ Στεφάνου, ποὺ συνέχισε νὰ κρατεῖ, ὅπως εἴπαμε πρίν, πολὺ ἀργότερα τὸ σημειωματάριο-βιβλίο, ἀρχικὰ ἀπὸ ἀντιγραφὴ ἀπὸ τὸ «πατρικό του βιβλίο» καὶ στὴν συνέχεια ἀπὸ δικές του οἰκογενειακὲς βασικὰ ἐμπειρίες.

1. Βλ. καὶ Βακαλόπουλος, Ἱστορία, τ. 5, 464, γιὰ τὶς μετακινήσεις Ἑλλήνων μετὰ τὴν συνθήκη τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζῆ (1774) πρὸς Μοναστήρι, Θεσσαλονίκη κ.λ. καὶ τὴν ἐνδιαφέρουσα εἰδῆση τοῦ Γάλλου προξένου στὴν Θεσσαλονίκη Clairambaut (σὲ ἀναφορά του τῆς 24-6-1810) «γιὰ πυκνὴ μετανάστευση ὑπηκόων τοῦ Ἀλῆ» πρὸς τὴν Θεσσαλονίκη καὶ περιοχή. Ἐπίσης καὶ τὴν πιὸ πάνω μελέτη τοῦ Στεφ. Παπαδόπουλος, Ἐκπαιδευτικὴ δραστηριότητα κ.λ., 144, καὶ Γ. Κίζα, Μεγάροβον, «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον Παμμακεδονικοῦ Συλλόγου Ἀθηνῶν», Ἀθῆναι 1910, 23, 241, ποὺ μιλοῦν γιὰ τὸν ἐποικισμὸ πολλῶν Ἑλλήνων στὸ Μεγάροβο καὶ Τύρνοβο ἀπὸ τὰ χωριά τοῦ «Καζά τῆς Κολωνίας» καὶ κυρίως ἀπὸ τὸ Βυθκούκι, ἀποφεύγοντας τοὺς διωγμούς τῶν Τουρκαλβανῶν.

Ή ήμερομηνία αύτή, 8-5-1821, και ό προσδιοριστικός τόπος «Σέρραι», ταυτίζονται άπόλυτα μὲ τὰ γνωστὰ συμβάντα τῆς πόλης αὐτῆς, δπως τὰ ἐκθέτει ὁ Κωνσταντίνος Κασομούλης, φιλικός ιοῦ τόπου αὐτοῦ καὶ πατέρας τοῦ ἀγωνιστῆς τοῦ 1821 Νικολάου Κασομούλη, καὶ εἶναι σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση¹.

Μᾶς δημιουργεῖ ὅμως ὁρισμένες δυσκολίες ὁ συσχετισμός τους μὲ τὰ τραγικὰ γεγονότα τοῦ Μαΐου-Ιουλίου 1821, ποὺ διαδραματίσθηκαν στὴν Θεσσαλονίκη. Σύμφωνα μὲ δσα σημείωσα πρίν, ὑπάρχουν συγκεχυμένες πληροφορίες γιὰ τὴν συμμετοχή, σύλληψη καὶ φυλάκιση τοῦ Κων. Τάττη². Τὰ πρῶτα αὐτὰ συμβάντα τῆς Θεσσαλονίκης, δπως παρουσιάζονται ἡμερολογιακὰ (18-5-1821), ἐπακολουθοῦν στὰ γεγονότα τῶν Σερρῶν (8-5-1821).

Ἐτσι οἱ ἡμερομηνίες, δπως ἐπίσημα καὶ παραδοσιακὰ ἔχουν, σύμφωνα μὲ τὴν ἀναγραφὴ τοῦ «βιβλίου», ὑποχρεώνουν νὰ δεχθεῖμε δτι ὁ Κωνσταντίνος Τάττης, ποὺ βρισκόταν στὶς ἀρχές Μαΐου 1821 στὶς Σέρρες καὶ τὴν περιοχὴ τους γιὰ τὶς γνωστὲς δραστηριότητές του (ἐμπόριο-ἐπικοινωνίες γιὰ τὴν Φιλικὴ Ἐταιρεία) συνελήφθηκε ἐκεῖ στὶς 8 τοῦ μήνα μὲ ὅλους τοὺς πραματευτάδες καὶ τοὺς προκρίτους, συνολικὰ 150 περίπου πρόσωπα, καθὼς καὶ μὲ τὸν μητροπολίην Χρύσανθο³, καὶ ρίχθηκαν ὅλοι ἐκεῖ στὴν φυλακή. Ἐπακολουθοῦν σὲ λίγες μέρες (18 Μαΐου) στὴν Θεσσαλονίκη οἱ δολοφονίες τῶν ἀθώων ὅμηρων ἀπὸ τὸν Γιουσούφ Πασά, δταν πληροφορίθηκε τὰ γεγονότα τοῦ Πολυγύρου⁴, καὶ παράλληλα οἱ συλλήψεις καὶ φυλακίσεις τῶν προκρίτων Μπαλάνου, Μενεζέ, Κυδωνιάτη κ.λ., τοῦ ἐπισκόπου Μελετίου, ποὺ ἦταν τοποτηρητὴς τοῦ μητροπολίτη Θεσσαλονίκης, καὶ ὅλων τῶν ἄλλων.

Ἄπὸ καταλόγους φιλικῶν ποὺ εἶχαν ἥδη περιέλθει σὲ χέρια τῶν Τούρκων ἀποκαλύφθηκε ἡ ὅλη δράση τοῦ ἵερεα Ἀνανία Μαρκοπούλου καὶ τῶν συνεργατῶν τοῦ⁵ στὴν Θεσσαλονίκη. Ἰσως στοὺς καταλόγους αὐτοὺς ἡ σὲ σχετικὰ ἄλλα ἔγγραφα, παρὰ τὶς συνωμοτικὲς προφυλάξεις, νὰ ἀναφερόταν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Κων. Τάττη⁶. Αὐτὸ δέβαια εἶναι μιὰ ὑπόθεση ποὺ ἔξηγεται τὴν σύλληψη του στὶς Σέρρες, μὲ βάση καταγγελίες καὶ ἔγγραφα. Ἐκτὸς

1. Νικ. Κασομούλη, Στρατ. Ἐνθυμήματα, τ. 1, 134 συν., Ἀπ. Βακαλόπουλος, Ἰστορία, τ. 5, 470-471. Γιὰ τὴν προφορικὴ παράδοση βλ. Π. Πέννα, Ἰστορία τῶν Σερρῶν, 81-82.

2. Βλ. προηγούμενα, σ. 71, καὶ τοὺς συγγραφεῖς ποὺ ἀναφέρονται στὶς παραπομπὲς τῶν σελίδων 68-69.

3. Βακαλόπουλος, Ἰστορία, τ. 5, 470-471, Βασδραβέλλη, Οἱ Μακεδόνες, 122-3, Π. Πέννα, τὸ ἴδιο, 82 κ.ε., καὶ προηγ. σ. 71.

4. Βακαλόπουλος-Βασδραβέλλη, τὰ ἴδια.

5. Βακαλόπουλος, τ. 5, 468. Βασδραβέλλη, 126.

6. Πρβλ. Α. Θεοδωρίδης, 75.

ἀν ἡ σύλληψή του ἔκει ἔγινε συμπτωματικά μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους Σερραίους προκρίτους καὶ ἐμπόροις. Σημασία ἔχει ὅτι κατὰ τὴν παράδοση ζητήθηκε ἡ μεταγωγὴ του ἀπὸ τίς τουρκικὲς ἀρχὲς Θεσσαλονίκης ἐδῶ, στὴν Θεσσαλονίκη, ὅπου καὶ μετήχθη σύντομα καὶ ἐγκλείσθηκε στὶς φυλακές Ἐπταπυργίου γιὰ μεγάλο διάστημα, ἵσως γιὰ 3 χρόνια περίπου, καὶ ὑπέστη βασανισμούς¹. Κατὰ συνέπεια, ὅσο καὶ ἀν εἶναι παράδοξο, δὲν φαίνεται νὰ βρισκόταν στὴν Θεσσαλονίκη ὁ Κ. Τάττης, ὅπως δέχονται οἱ ιστορικοί, κατὰ τὶς τραγικὲς ἔκεινες μέρες τοῦ Μαΐου 1821, καὶ μεταγενέστερα, τότε ποὺ διαπράττονταν ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς συνεργάτες τους ὀπερίγραπτα κακουργήματα εἰς βάρος τῶν Ἑλλήνων. Τὸ πιθανότερο εἶναι ὅτι μετὰ τὴν σύλληψη καὶ τὴν φυλάκισή του στὶς Σέρρες (8 Μαΐου) καὶ ἀφοῦ ἤρθαν ἔκει ἐν τῷ μεταξὺ τὰ σχετικὰ ἔγγραφα γιὰ τὴν μεταγωγὴ του στὴν Θεσσαλονίκη, δηλαδὴ σὲ λίγες μέρες ἥ ἐβδομάδες, μεταφέρθηκε στὴν Θεσσαλονίκη καὶ ρίχθηκε στὶς φυλακές.

Σύλληψη καὶ φυλάκιση τοῦ Κων. Τάττη

‘Ο ἐγγονός του Κων. Στ. Τάττης στὸ σημείωμά του² γράφει, στηριζόμενος στὴν προφορικὴ παράδοση, ὅτι ὁ πάππος του ἀπεστάλη ἀπὸ τοὺς φιλικοὺς στὴν Ἀν. Μακεδονία, ὅπου συνελήφθηκε καὶ φυλακίσθηκε στὶς φυλακές Ἐπταπυργίου (Θεσσαλονίκη) γιὰ ἀρκετὸ διάστημα. Τὰ ἴδια σχεδὸν γράφει καὶ ὁ ‘Α. Θεοδωρίδης, ἐπικαλούμενος σημειώσεις τοῦ γυμνασιάρχου Ἰω. Μέλφου καὶ τὸ ἀρχεῖο οἰκογένειας Τάττη³. Ἡ ἐκδοχὴ αὐτὴ φαίνεται πιθανότερη. Ἡ μεταγωγὴ του στὴν Θεσσαλονίκη καὶ ὁ ἐγκλεισμός του στὶς φυλακὲς ἔγινε στὶς μέρες τῶν τραγικῶν γεγονότων τῆς Θεσσαλονίκης (Μάιος-Ιούλιος 1824). Ποιὰ περίοδο ἀκριβῶς δὲν μποροῦμε τώρα, μὲ τὰ στοιχεῖα ποὺ ὑπάρχουν, νὰ ἐπισημάνουμε. Φαίνεται ὅμως ὅτι δὲν ἤρθε καὶ δὲν μποροῦσε νὰ ἔρθει σὲ καμιὰ ἄμεση ἐπικοινωνία μὲ τοὺς ἄλλους συλληφθέντες προκρίτους τῆς Θεσσαλονίκης, ποὺ τοὺς εἶχαν ρίξει στὰ ὑπόγεια τοῦ Κανλῆ Κουλέ (Λευκοῦ Πύργου) ἥ καὶ τοῦ Κονακιοῦ (Διοικητηρίου)⁴,

1. ‘Ο Α. Θεοδωρίδης, 75, στηριζόμενος στὰ ἀρχεῖα τῶν οἰκογ. (γυμνασ.).’ Ιω. Μέλφου καὶ Κ. Τάττη, διμιλεῖ γιὰ ἐγκάθειρξή του γιὰ 5 χρόνια, γιὰ βασανισμοὺς καὶ ήρωικὴ ἀντίσταση στὶς πιέσεις γιὰ δμολογίες. Ἡ διάρκεια φυλάκισής του ἵσως εἶναι μεγάλη, ἀν ληφθεῖ ὑπόψη ὅτι ὁ νεότερος γιός του, δ. Στέφανος, ποὺ εἶναι γνήσιος ἐπίσημα γιός του, γεννήθηκε, κατὰ τὸ «βιβλίον», στὶς 3-2-1825. Κάπως ἔτσι, ἀν καὶ ἀδριστα, συμφωνεῖ καὶ ὁ ἐγγονός του Κων. Στ. Τάττης, στὸ ἴδιο, 25-26.

2. Βλ. Α. Μεταλλινοῦ - Τσιώμου, Ἡ παλαιὰ Θεσσαλονίκη, 25.

3. Α. Θεοδωρίδου, 75.

4. Βασικὴ πηγή, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς πιὸ πάνω συγγραφεῖς (σ. 68 καὶ συν.), ἡ προερχόμενη ἀπὸ τουρκικὴ πλευρὰ πληροφορία τοῦ μολλᾶ Χαϊρουλλάχ στὸ ὀδοιπορικό του (βλ. Α. Παπάζογλου, «Μακεδονικά» 1, 1940, 424).

άκριβῶς γιατὶ ὅλοι αὐτοὶ εἴταν φυλακισμένοι σ' αὐτὲς τὶς φυλακές, δῆλος σὲ διαφορετικές, ἐνῷ δὲ Κ. Τάττης καὶ ἵσως ἀκόμα μόνο δὲ Ἀντώνιος Χατζηνάνου, ποὺ ἐπονομάσθηκε Ἀγαθόνικος, εἴταν στὸ Ἐπταπύργιο. Ἔτσι ἵσως μπορεῖ νὰ ἔξηγηθεῖ τὸ γεγονὸς ὅτι δὲ μητροπολίτης Μελέτιος, οἱ Ἱερεῖς καὶ οἱ ἄλλοι πρόκριτοι ἀκολούθησαν τότε τὴν δόδο τῶν μαρτυρίων (18-5-1821), ἐπειδὴ δηλαδὴ βασανίσθηκαν καὶ κατακρεουργήθηκαν ἀρχικὰ οἱ ἔγκλειστοι τοῦ Λευκοῦ Πύργου, ὅπως καὶ ἀναμφισβήτητα οἱ ἄτυχοι Θεσσαλονικεῖς ποὺ κλείσθηκαν στὸν αὐλόγυρο καὶ τὴν ἐκκλησία τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ, τοῦ Ἅγιου Ἀθανασίου ἢ δοσοὶ βρίσκονταν στοὺς δρόμους, πράγματα ποὺ εἶναι λεπτομερειακὰ γνωστά, ὅπως ἡδη σημείωσα¹. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τοὺς 200 περίπου διμήρους, τοὺς μισοὺς δηλαδὴ ἀπὸ τοὺς κρατούμενους στὰ ὑπόγεια τοῦ Διοικητηρίου, ποὺ σκοτώθηκαν προηγούμενα ἐκεῖ². Ἔτσι φαίνεται γλύτωσαν, ιουλάχιστον στὶς μέρες αὐτὲς τῆς ὀρχικῆς φάσης τῆς τρομοκρατίας, δοσοὶ φυλακίσθηκαν στὸ Ἐπταπύργιο καὶ ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς δὲ Κ. Τάττης καὶ δὲ Χ³ Ἀντωνίου³. Πάντως δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκλεισθεῖ καὶ ἡ ἐκδοχὴ τοῦ νὰ παρατάθηκε ἡ φυλάκιση τοῦ Κ. Τάττη στὶς Σέρρες καὶ πέρα ἀπὸ τὸν Μάιο ἢ καὶ Ἰούλιο, πέρα δῆλο. ἀπὸ τὰ γεγονότα, λόγῳ καθυστερήσεως τῶν σχετικῶν ἐγγράφων καὶ ἡ μεταγωγὴ του στὴν Θεσσαλονίκη νὰ ἔγινε ὕστερα. Ἀκόμα, καὶ νὰ μὴ πραγματοποιήθηκε ποτέ, ἀλλὰ νὰ ἀπελευθερώθηκε ἀργότερα στὶς Σέρρες, ὅπότε καὶ δημιουργήθηκε ἡ σχεικὴ σύγχυση ποὺ διαμόρφωσε ἀόριστες φῆμες γιὰ διαφυγὴ του σιὶς Σέρρες.

Βέβαια γι' αὐτοὺς οἱ πηγὲς εἶναι συγκεχυμένες καὶ δὲν ἔρουμε ἀκόμα θετικὰ καὶ ἀναμφισβήτητα ἢ τότε σωτηρία τους διείλεται σὲ δωροδοκίες φυλάκων, ἢ ἰσχυρῶν, ὅπως θέλει ἡ παράδοση γιὰ τὸν δεύτερο⁴ ἢ σὲ εὐεργετικὴ παρέμβαση σημαινόντων φίλων του γιὰ τὸν πρῶτο⁵.

Καὶ ἔτσι πρέπει νὰ ἔχουν τὰ πράγματα, γιατὶ δὲ Κ. Τάττης, μετὰ τὴν δριστικὴ του ἔγκατάσταση στὴν πόλη τῆς Θεσσαλονίκης (1832) καὶ συ-

1. Βλ. προηγούμενα, σ. 68 καὶ 72.

2. Α. Βακαλόποιον, 'Ιστορία, τ. 5, 472, τοῦ ἶδιον, 'Η Θεσσαλονίκη στὰ 1430 κ.λ., 34, Ἰω. Βασιράβελλη, Οἱ Μακεδόνες, γ' ἔκδ., 128, καὶ Α. Παπάζογλον, 'Η Θεσσαλονίκη κατὰ τὸν Μάιο 1821, «Μακεδονικά» 1 (1940) 427, ποὺ διευκρινίζουν ὅτι κατακρεουργήθηκαν ἀπὸ τὸν Γιουσούφ οἱ μισοὶ περίπου διηπειρωτῶν δοσοὶ τους, ὅπως ἀρχικὰ πιστεύονταν (βλ. Γ. Συρνάκη, Τὸ Ἅγιον Όρος, 173, 187).

3. Βλ. Α. Θεοδωρίδον, 75, καὶ Κ. Τάττη, 25 (Α. Τσιώμου - Μεταλλινοῦ).

4. Μὲ ἐπέμβαση τοῦ Ἀλατίνη, Μπενβενίστε καὶ τοῦ «Σαράφ-Μπασῆ» τοῦ Σουλτάνου (βλ. ἐγγονοῦ) Κ. Τάττη, τὸ ἴδιο, 25).

5. Τὸ ἴδιο, Κ. Τάττη, 25, καὶ Α. Θεοδωρίδον, 75, ποὺ στηρίζεται σὲ σημειώσεις τοῦ γυμν. Ἰω. Μέλφου καὶ στὸ ἀρχεῖο τῆς οἰκογ. Τάττη.

γκεκριμένα στις 8-1-1832, ἔχοντας προφανῶς πολλὰ χρήματα, ἀγόρασε στὸ κέντρο της ἀρκετὰ κτήματα, πολλὰ ἰδίως μαγαζιὰ (ποὺ ἀργότερα ἀρκετὰ ἀποτέλεσαν τὴν «Στοὰ Τάττη»). Τὰ μαγαζιὰ αὐτὰ (στὴν ὁδὸν Ἰω. Δραγούμη, σημερα, παλαιὰ Μ. Ἀλεξάνδρου) μάλιστα κάηκεν στὴν φωτιὰ τοῦ Αὐγ. (29) 1839, ἀλλὰ καὶ πάλι ὁ Κων. Τάττης τὰ ἀνοικοδόμησε, δῆπες σαφέστατα κυταγράφεται στὴν σχετικὴ καταχώριση στὸ «βιβλίον»¹.

“Ἄν εἰχε διασκορπίσει λοιπὸν δὲ Κ. Τάττης ὅλη τὴν περιουσία του γιὰ δαρδοκίες καὶ ἔξαγορὲς γιὰ νὰ ἐπιτύχει τὴν σωτηρία του, δὲν θὰ εἰχε τόσα χρήματα, γιὰ νὰ πληρώσει τὸ τίμημα τῶν ἀκινήτων ποὺ ἀγόρασε, οὕτε θὰ μποροῦσε νὰ τὰ ξαναποκτήσει σύντομα, στὰ δύσκολα ἐκεῖνα χρόνια.

“Ἄλλωστε, κατὰ τὴν παράδοση, ἔμεινε πολλὰ χρόνια φυλακισμένος καὶ βασανίσθηκε χωρὶς νὰ ἀποκαλύψει τίποτε σχετικὰ μὲ τὴν Φιλικὴ Ἐταιρεία καὶ τὸ ἐθνικό της ἔργο².

΄Αποφυλάκιση τοῦ Κων. Τάττη

Θὰ πρέπει λοιπὸν νὰ ἀποδεχθεῖ κανεὶς ὅστερα ἀπὸ αὐτὰ ὅτι δὲ Κ. Τάττης δὲν διέψυγε οὔτε διασώθηκε μὲ ἔξαγορὲς στὶς Σέρρες, ὅπως ἀρχικὰ πιστεύθηκε³, ὅλλὰ θὰ ἀποφυλακίσθηκε ὅταν ἤρθε τὸ «πλήρωμα τοῦ χρόνου» (δηλ. ὅταν πέρασε ἡ καταιγίδα καὶ ἔχασθηκε κάπως τὸ θέμα—ἀν μποροῦσε ποτὲ νὰ ἔχασθεῖ—καὶ ἵκανοποιήθηκε κάπως τὸ ἐκδικητικὸ μένος τῶν τυράννων), ἵσως μὲ τὴν φιλικὴ πυρέμβαση καὶ συνηγορία σημαινόντων Τούρκων ἥ καὶ Ἀλβανῶν, ὅπως θέλει ἡ παράδοση. Γιατὶ μετὰ τὸ «ξεθύμασμα» καὶ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου ἥ ἀποφυλάκιση δὲν θὰ δημιουργοῦσε τυχὸν ἀντιδράσεις.

Μάλιστα αὐτὴ ἡ σκέψη ἐνισχύεται ἀπὸ τὶς εἰδήσεις ὅτι μετὰ τὴν καταστροφὴ καὶ τὴν ἐρήμωση τῆς Θεσσαλονίκης, τῆς Χαλκιδικῆς καὶ Νάουσας, καὶ ἀφοῦ πέρασε λίγος χρόνος δὲ σουλτάνος μὲ πρόσταγμά του καλοῦσε τοὺς χριστιανοὺς νὰ ἐπανέλθουν στὴν εἰρηνική τους ζωὴ καὶ ὅτι δὲν θὰ εἶχαν τίποτε νὰ φοβηθοῦν πιά⁴. Καὶ δὲ Κ. Τάττης, σύμφωνα μὲ τὶς καταχωρίσεις του βιβλίου του, ὅπως ἔξήγησα, θὰ πρέπει μετὰ τὴν ἀποφυλάκισή

1. Ἡ φωτιὰ αὐτὴ τῆς Θεσσαλονίκης (1893), δῆπες καὶ ἄλλη, μεταγενέντερη, στὶς 18 Νοεμβ. 1869, δὲν βλέπω νὰ ἀναγράφεται στὸ ὥραϊο βιβλίο τοῦ Ἀ. π. Βακαλόπουλου, *Ιστορία τῆς Θεσσαλονίκης*, 313.

2. Ἀ. Θεοδωρίδον, τὸ Ἰδιο, 75.

3. Π.χ. Βασδραβέλλη, *Οἱ Μακεδόνες*, γ' ἔκδ., 127-8, καὶ τοὺς πιὸ πάνω συγγραφεῖς.

4. Ἐτσι γιὰ τὴν γενικὴ ἀμνηστία τῶν Ἀγιορειτῶν κ.λ., δὲ σουλτάνος ἔβγαλε σχετικὴ διαταγὴ στὶς 7-2-1822 πρὸς τὸν Ἐμπού-Λουμπούντ (πρβλ. γ. Ἀλεξάνδρου Λαυριώτου, *Ἐγγραφα Ἀγίου Ορούς*, 1821-1832, Ἀθῆναι 1966, 62-67).

του νὰ ξαναπῆγε στὸ Βυθούκι (κατὰ τοὺς ὑπολογισμούς μου γύρω στὸ 1823 καὶ τὸ ἀργότερο ὡς τὸν Μάρτη-Απρίλη 1824), δύο περιόδους γεννήθηκε ὁ νεότερος γιός του Στέφανος (3-2-1825) καὶ υστερα, σὲ λίγους μῆνες (30-10-1825) μετακινήθηκε οἰκογενειακὰ στὸ Μεγάροβο¹.

Τέλος δὲ Κωνσταντίνος Τάττης ἐμφανίζεται ὅτι πέθανε στὴν Θεσσαλονίκη στὶς 24-6-1864, δηλαδὴ ἀκριβῶς σὲ ἡλικία 77 χρονῶν, ἀφοῦ ἀσκησε μὲ ἐπιτυχίᾳ γιὰ πολλὰ χρόνια (καπνού)-εμπόριο.

Αὐτὸς προκύπτει βασικὰ ἀπὸ τὶς ἀγορὲς κτημάτων, ποὺ πραγματοποίησε λίγο μετὰ τὴν ἐγκατάστασή του οἰκογενειακὰ στὴν Θεσσαλονίκη ἀπὸ τὸ Μεγάροβο (1-9-1832) καὶ τὶς δυνατότητές του νὰ τὰ ἀνοικοδομήσει πάλι, ἀμέσως μετὰ τὴν δλικὴ καταστροφή τους ἀπὸ πυρκαϊὰ στὴν πόλη (29 Αὐγ. 1839), δύος προκύπτει ἀπὸ τὶς ἀντίστοιχες καταγραφὲς στὸ σημειωματάριο (4-1-1834). Ἀκόμα καὶ ὁ «ἀρχοντικὸς» τρόπος διαβίωσης τῆς οἰκογένειάς του καὶ ἡ ἀνεση γιὰ ἐπιμελημένη ἀνατροφὴ καὶ διαπαιδαγώγηση τῶν παιδιῶν του, ἐνισχύουν τὴν πιὸ πάνω ἄποψη.

Δὲν ὑπάρχει ὅμως κανένα ἄλλο στοιχεῖο, γνωστὸ ὡς τώρα, ποὺ νὰ ἀποδεικνύει συμμετοχή του στὴν προαγωγὴ τῶν κοινοτικῶν συμφερόντων καὶ κοινωνικὴ δράση στὶς τελευταῖς 10ετίες πρὶν τὸν θάνατό του.

Ἔσως στὸ μέλλον ἡ ἔρευνα ἀνεύρει νέες πηγὲς ἢ ἀξιοποιήσει τέλεια δοσες ὑπάρχουν, δύποτε θὰ γίνει καὶ ἡ κατάλληλη συμπλήρωση.

Ἐξησεις ἀρμονικὰ καὶ ἥρεμα, δημιουργώντας ὅλες ἐκεῖνες τὶς προϋποθέσεις γιὰ ἀνάδειξη τοῦ γιοῦ του, Στέφανου Κ. Τάττη, καὶ τὴν προσφορά του στὴν Ἑλληνικὴ κοινωνία τοῦ 19ου αἰ.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Γ. ΣΕΡΕΜΕΤΗΣ

1. Καὶ αὐτὴ ἡ μετοίκηση εἶναι σύμφωνη μὲ τὴν οἰκογενειακὴ παράδοση, ποὺ ἔχει νὰ μετέφερεν τὸν γιό τους Στέφανο βρέφος ἢ «νήπιο στὴν ἀγκαλιά», κατὰ μαρτυρία τῆς θείας μου (ἀδελφῆς τῆς μητέρας μου) κ. Μαρίας χήρας Ἀθανασίου Σερέφα, τὸ γένος Κωνσταντίνου καὶ Ἀννας Τάττη.

SUMMARY

Demetrios Seremetis, Constantine P. Tattis (1766-1864).

His diary book of C.P. Tattis was found recently among the belongings of his great grand-daughter, Kalliopi (Poppi) Seremetis (1894-1978). Her maiden name was Tattis as she was the daughter of Constantine Stephanos Tattis II, who died in 1925 and was the grand-son of C.P. Tattis.

The historical sources and material that came down to us verbally speak of C.P. Tattis and his activities in Salonica and its area as «philikos» (member of «Philiki Etaireia») during the prerevolutionary years (1818-1821). There has been, however, controversy regarding the fate of C.P.T. during the tragic events in Salonica following the outburst of the greek revolution in May 1821. The Turks then committed atrocities against many eldermen and in general against the greek population. Many authors expressed the opinion that C.P.T. was among those hanged, together with prominent personalities in Salonica (Menexes, Balanos, Kydoniatis etc.). Others however wrote that C.P.Tattis escaped in the city of Serres by bribing his turkish jail guards.

The diary book mentioned above shows that C.P.T. made an entry in page 1 and specifies that he was arrested and imprisoned by the Turks in Serres on May 8, 1821. His son, Stephanos Constantine Tattis (1825-1910) continued to update the original diary of his father.

Thus while the slightly modified assumption that came to us verbally was confirmed, it is not clear the length of time that C.P. Tattis was jailed, neither whether he was transferred or not to the Salonica jail.

Crossed information from other sources in addition to the verbal material confirm his activities in the «Philiki Etaireia» as well as his perpetual movements in Macedonia and Epiros for the execution of his national mission. Moreover C.P.T. survived the events of the Greek Revolution and settled in Salonica with his family in 1832 where he died in 1864.

This piece of information resolves all the doubts whether C.P.T. was actually hanged together with the other prominent Greeks in Salonica in May 1821. It also clarifies his fate as well as his contributions to the National Struggle for Independence.